

„NAPROSTÝ PROPAGANDISTICKÝ ÚSPĚCH“? HUMORISTICKÝ ČASOPIS EJHLE (1944–1945)

PETR KARLÍČEK – VOLKER MOHN

Abstract

“A Full Propaganda Success”? The Cartoon Journal *Ejhle* (1944–1945)

Humor can be an effective tool to manipulate population. The Nazi occupation regime in the Protectorate of Bohemia and Moravia knew this quite well. When the German armed forces began to retreat on several fronts at a growing pace, the Czech population became practically resistant to the German propaganda. In order to retain the ability to make the Czech population more receptive to the goals of the occupying power, the persons responsible in the German State Ministry exploited novel methods. Among other things, they founded a cartoon periodical entitled *Ejhle*. To make it interesting to its readership, political content was hidden behind seemingly apolitical jokes and sometimes lewd drawings. In addition, the State Ministry sought to hide the fact that the persons behind *Ejhle* were German. The present contribution explores how the periodical was planned, how it functioned and how its work was assessed at the time. Moreover, its content is examined in some depth.

Keywords: Protectorate of Bohemia and Moravia, Nazi occupation, WWII, propaganda, mass media, *Ejhle*

Když budete ráno procházet ulicemi Prahy, zvláště pak v neděli, uvidíte lidi stát dlouhé fronty. Na první pohled by se mohlo zdát, že ti lidé stojí fronty před mlékárnou, ve skutečnosti čekají před novinovými stánky, aby se na ně v dnešní nouzi o papír dostaly nějaké noviny. [...] před několika týdny jsme přišli na trh s novým českým humoristickým časopisem ‚Ejhle‘. Objednávky na druhé číslo se okamžitě zosminásobily. Můžete si z toho sami vyvodit, jak moc čtenářstvo lační po psaném slově, a jak velké možnosti z toho vyplývají pro práci v oblasti tiskové politiky.¹

¹ Projev SS-Sturmabführera Martina Wolfa v tiskovém klubu Unie národních novinářských svazů ve Vídni dne 21. 1. 1944. Národní archiv (NA), Fond 110, Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, 110-10-3, listy 1–3.

Ve své výše citované řeči před zástupci Unie národních novinářských svazů (Union nationaler Journalistenverbände) ve vídeňském tiskovém klubu (Presseklub) 21. ledna 1944 podal Martin Wolf, SS-Sturmbannführer a vedoucí kulturního oddělení (IV) na Německém státním ministerstvu v Praze, přehled o „pěti letech Protektorátu Čechy a Morava v zrcadle českého tisku“. S vývojem od 15. března 1939 byl vcelku spokojen: Poté, co „jsme na začátku odhalili korupci pražského tisku“, se okupační moci podařilo, i když přitom neustále docházelo k potížím, česká tisková média postupně podřídit kontrole.² V danou chvíli se situace zdá být „už mnohem radostnější“: Český tisk pracuje po obsahové stránce v požadovaném duchu, profesní organizace jako Národní svaz novinářů podléhají německému dohledu a byly doplněny o nové instituce jako pražský Presseklub.³

Jako příklad úspěšné práce s tiskem v roce 1944 uvedl Wolf také nový humoristický list Ejhle – a dodal, že k jeho založení dala podnět německá úřední místa. Vyjádřit se takto otevřeně nebylo žádnou samozřejmostí. V případě Ejhle se koneckonců jednalo o časopis, jehož německé autorství se záměrně tajilo. Časopis Ejhle byl založen proto, aby čtenáře ovlivňoval způsobem, který se od dosavadních propagandistických opatření zásadně lišil. Záměrem okupační moci bylo zapůsobit na ty české čtenáře, kteří neakceptovali již zavedená tisková média, a stáli tak mimo dosah německé oficiální propagandy.

Ejhle vyšlo poprvé začátkem roku 1944 – tedy v době, kdy německá branná moc ustupovala na všech frontách. Obyvatelé Protektorátu byli dobře informováni o postupu spojeneckých vojsk. Vedle oficiálních médií, jejichž informace bylo nutno filtrovat, získávali přehled o dění ve světě především z českého vysílání londýnského či moskevského rozhlasu, v menší míře pak z ilegálních tiskovin. Tomu všemu odpovídala i nálada mezi českými obyvateli Protektorátu – většina Čechů už toužebně očekávala německou porážku a konec okupace. Představitelé

² Wolf poukázal v této souvislosti na „propady“, jakými byl bojkot novin v létě 1941 nebo otrava několika českých šéfredaktorů na podzim téhož roku. *Tamtéž.* – V této kauze šlo o to, že po přijetí ministerským předsedou Aloisem Eliášem dne 18. září 1941 někteří ze sedmi českých šéfredaktorů – mezi nimi Karel Lažnovský, Emanuel Vajtauer či Karel Werner, již intenzivně kolaborovali s nacistickými úřady – těžce onemocněli a Karel Lažnovský (České Slovo) zemřel. Poté, co vyšetřovací komise došla k závěru, že se jednalo o otravu, se tato verze rozšířila v médiích. Srov. Brandes, Detlef: Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Díl I. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939–1942). München 1969, 233.

³ Založení Presseklubu vycházelo z podnětu Wolfganga Wolframa (v té době vedoucího hlavního referátu pro tisk – Generalreferat Presse – na Německém státním ministerstvu). Prostřednictvím pravidelných, na první pohled „neformálních“ schůzí měla vzniknout platforma pro prohloubení kontaktu s českými novináři. Naposledy se v tomto rámci setkali novináři se zástupci nacistických úřadů 4. května 1945. Srov. *Milotová*, Jaroslava: Die Protektoratspresse und die „Judenfrage“. In: Theresienstädter Studien und Dokumente 3 (1996), 153–183, 162.

německé okupační správy si v této fázi uvědomili, že nemá žádný smysl pokračovat v dosavadních propagandistických kampaních – jako byla „výchova k říšské myšlence“ (Erziehung zum Reichsgedanken).⁴ Pokud okupační úřady chtěly svá propagandistická poselství dál účinně zprostředkovávat, nemohly jinak než hledat nové cesty.

Nacistická propaganda se proto zaměřila na určité cílové skupiny. V Protektorátu šlo především o dělníky v průmyslu, kteří měli „zapomenout na chybnou demokracii“ a zcela se věnovat zbrojní výrobě pro válčící Německo. Odměnou za to, jak znělo poselství této kampaně, slibovala okupační moc nejenom zlepšit sociální situaci pracujících,⁵ ale nabídnout jim navíc do té doby nevídaný výběr kulturních aktivit.⁶ Také o českou mládež nacistická propaganda velmi stála. Svou činností ji mělo oslovit a získat pro myšlenku národního socialismu Kuratorium pro výchovu mládeže.⁷ Aby bylo možné tyto cílové skupiny zasáhnout účinněji, bylo nutné nejen nově zpracovat propagandistický obsah kampaní, ale také kriticky přehodnotit nasazená média, jakož i jimi používané jazykové prostředky a způsob zobrazování.

⁴ „Výchovu k říšské myšlence“ si pokoušel vynutit už Konstantin von Neurath coby říšský protektor. Například v projevu z 6. září 1940 před německými a českými novináři zdůraznil význam propagandistické kampaně coby „velkého výchovného úkolu“, který by si v redakcích měli patřičně uvědomovat. *Fauth*, Tim: *Deutsche Kulturpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren 1939 bis 1941*. Göttingen 2004, 61. Také říšská vláda se musela zavázat ke spolupráci na tomto úkolu. *Tamtéž*, 65–67.

⁵ Po nástupu Reinharda Heydricha do úřadu se české dělnictvo stalo hlavním objektem propagandistického úsilí německých úřadů. V říjnu 1941 přijal zastupující říšský protektor delegaci pracujících a mimo jiné naznačil výhledově zvýšení přídělových dávek tuku. Následovala nákladná kampaň v médiích. Ve skutečnosti byla zlepšení sociální situace, pokud k nim vůbec došlo, jen marginální a krátkodobá. K tomu především *Kárný*, Miroslav: *Reinhard Heydrich als Stellvertreter der Reichsprotektorat in Prag*. In: *Týž / Milotová, Jaroslava / Kárná, Margita: Deutsche Politik im „Protektorat Böhmen und Mähren“ unter Reinhard Heydrich 1941–1942. Eine Dokumentation*. Berlin 1997, 9–75, zde 14–16.

⁶ Pod záštitou Národní odborové ústředny zaměstnanské (Nationale Angestellten-Gewerkschaftszentrale, NGdA) byly českým dělníkům nabízeny četné kulturní aktivity od filmových představení po zlevněné vstupenky do divadla. Většina programu vypadala na první pohled „nepoliticky“, ovšem z pohledu tvůrců propagandy měla vést k odpolitizování českých dělníků a tím k zajištění nerušené zbrojní výroby v Čechách a na Moravě. Viz např. *Doležal*, Jiří: *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, 27.

⁷ Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě organizovalo od roku 1943 četné sportovní a kulturní akce, včetně velkých událostí jakou byl pražský Týden mládeže (Woche der Jugend) v červenci 1944. Cílem instituce vedené Františkem Teunermem bylo propagandistické ovlivňování a politická „převýchova“ české mládeže. Viz např. *Jelínek*, Tomáš: *Organizace Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě v Praze*. In: *Fejtová, Olga / Ledvinka, Václav / Pešek, Jiří (eds.): Evropská velkoměsta za druhé světové války*. Praha 2007, 417–426 (Documenta Pragensia XXVI).

Coby prostředek k ovlivňování obyvatelstva hrál v úvahách propagandistů roli také humor.⁸ V letech 1933 až 1945 vtíp a komika rozhodně nevymizely ani nebyly vytlačeny do ilegality. Nejenže dál existovaly, ale měly své pevné místo i v nacistickém propagandistickém instrumentariu. Jak trefně zformuloval Peter Richard Pinard: „Humor dokáže zapůsobit na tu část vědomí, která se často nachází mimo racionální uvažování. To, co nás přivádí k smíchu, obvykle nemáme pod kontrolou.“⁹ Právě v tom spatřovali tvůrci propagandy na Německém státním ministerstvu rozhodující výhodu: Protože museli vycházet z toho, že většina českých čtenářů oficiálním novinovým zprávám (snad mimo sport) skoro vůbec nevěří, doufali, že skrze humoristické příspěvky dokážou svým poselstvím přece jen zajistit sluchu. Museli je však patřičně upravit a zkombinovat s jinými zdánlivě „nepolitickými“ tématy. Čtenáři se měli smát i takovým vtípům a karikaturám, jejichž propagandistický obsah by ve formě „obvyklého“ článku či komentáře odmítli.

Tato myšlenka nebyla ani nová ani snadno proveditelná. Říšské ministerstvo pro lidovou osvětu a propagandu muselo ve třicátých letech minulého století opakovaně zakusit, že obyvatelstvo na humoristické příspěvky reagovalo jinak, než bylo v plánu. V mnoha případech se publikum smálo na „špatných“ místech a sympatizovalo s těmi „nesprávnými“ postavami. Z toho důvodu musely být komediální filmové seriály jako *Tran und Helle* nebo *Liese und Miese* na popud ministerstva propagandy okamžitě staženy.¹⁰ Také tvůrci satirického časopisu *Die Brennessel*, který byl založen už v roce 1931 stranickým vydavatelstvím Eher, byli stále více konfrontováni s kritickými reakcemi a neporozuměním svých čtenářů, jakož i ze strany úřadů. To byl jistě důvod, proč se režim nakonec rozhodl v tomto formátu nepokračovat.¹¹

⁸ Patrick Merziger ve své studii kritizuje stále ještě rozšířenou představu, že nacismus a humor byly dva vůči sobě „nepřátelské principy“. I přesto, že „v jednotlivých bodech se toto téma intenzivně zkoumá“, spatřuje Merziger na tomto poli bádání velké mezery. *Merziger, Patrick: Nationalsozialistische Satire und „Deutscher Humor“. Politische Bedeutung und Öffentlichkeit populärer Unterhaltung 1931–1945. Stuttgart 2010, 9–17.*

⁹ *Pinard, Peter Richard: Wichtige Aspekte und zielgruppenspezifische Merkmale der Rundfunkpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren 1939–1942. In: Acta Universitatis Carolinae – Studia Territorialia 3 (2009), 79–112, zde 105.*

¹⁰ V případě série krátkých filmů *Tran und Helle* (zastavena na podzim 1940) museli němečtí tvůrci propagandy zjistit, že postava *Tran*, jež měla představovat záporný charakter, byla u publika mnohem oblíbenější než její „z nacistického pohledu kladný protějšek *Helle*“. *Tamtéž.* – K tomu také *Herzog, Rudolph: Heil Hitler, das Schwein ist tot! Lachen unter Hitler – Komik und Humor im Dritten Reich. Berlin 2006, 179.*

¹¹ Satirický časopis *Die Brennessel* (1931–1938) připomínal obsahově a vzhledem mnichovský *Simplicissimus*. Časopis měl oslovit především čtenáře měšťanských vrstev. *Merziger: Nationalsozialistische Satire und „Deutscher Humor“, 92–96.*

Ve své studii o humoru v době nacismu Patrick Merziger dokazuje, že satira se v tomto systému nemohla prosadit a stále více ustupovala „německému humoru“, který se vyhýbal urážlivým vtípům a příliš ostrým kontrastům stejně jako politickým tématům.¹² Tento poznatek však nemůže být beze všeho přenesen na obsazená území: Cílová skupina zde byla jiná a tomu také odpovídaly propagandistické koncepte okupační správy. Jakým druhem vtípů a karikatur se Ejhle coby časopis vzešlý z podnětu německé propagandy pokusilo zaujmout a ovlivnit české čtenáře v Protektorátu? A do jaké míry se přitom jednalo o novou propagandistickou strategii?

Snahy zpopularizovat nacistickou politiku prostřednictvím humoru, případně zdiskreditovat tradiční české politické elity pomocí satiry, existovaly už před vznikem Ejhle. V kontrolovaných českých tištěných médiích vycházely pravidelně vtipy a karikatury, ale je třeba zdůraznit, že se jednalo převážně o humor nepolitický. České slovo například vydávalo vlastní humoristickou přílohu Kvítko.¹³ Politické karikatury se většinou střefovaly do členů exilové vlády v Londýně. Exilový ministr zahraničí Jan Masaryk byl pravidelně zobrazován jako alkoholik, prezident Edvard Beneš pak jako politování hodná figura. Také v rozhlasě sázela německá místa pověřená řízením médií na humoristické příspěvky. Odpovědnost za výrobu takzvaných „politických skečů“ nesl od listopadu 1941 Josef Opluštil, zaměstnaný v Českém rozhlasě jako pomocný referent. Pro tehdy třiatřicetiletého Opluštila se jednalo o první stálé zaměstnání poté, co se předcházejícími lety do značné míry neúspěšně protloukal příležitostnou prací, či jako redaktor pochybných plátků českého fašistického hnutí. V březnu 1942 bylo vysílání „politických skečů“ v rámci reorganizace rozhlasu zastaveno a Opluštil přišel o místo. Ve své činnosti nicméně pokračoval na volné noze. Jednak psal další rozhlasové skeče a od ledna 1944 pracoval pro Ejhle – Opluštil patří k několika málo redaktorům a kreslířům tohoto plátku, které je možné na základě dostupných pramenů přímo identifikovat.¹⁴ S „německým humorem“ však rozhlasové příspěvky ani karikatury neměly nic společného – šlo zde přece výslovně o zesměšnění obrazu nepřítele.

¹² Jako Brennessel byly kritizovány i jiné formy satiry. To, že satira žila právě z vysmívání se lidem, bylo považováno za „destruktivní“ jev. Merziger popsal „německý humor“ jako „formu zdánlivého realismu“: „Člověk neutíkal do snů, nýbrž do reálné, leč příjemně zúžené všednodennosti, čímž ignoroval to, co bylo násilně vyloučeno, a akceptoval pronásledování a vyhlazování.“ Ve válce se tento druh humoru stal běžným. Také nacističtí propagandisté poznali jeho důležitý význam pro válku. *Tamtéž* 365n.

¹³ Kvítko vycházelo v letech 1925 až 1943 jako příloha a později jako integrální součást nedělního vydání Českého slova. Srov. *Pasák*, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Praha 1980, 197.

¹⁴ Josef Opluštil (1908–?) pracoval mimo jiné pro orgán Národní obce fašistické (NOF) *Boj národa* i pro týdeník *Nástup Červenobílých* stejnojmenného českého fašistického hnutí. Kromě toho napsal

Humor coby propagandistickou zbraň ovšem nenasadila jen okupační moc. Ta svými „politickými skeči“ spíše jen reagovala na již etablované pořady českého rozhlasového vysílání Spojenců. Humoristické pořady vysílané ze zahraničí (zvláště nápadité pořady připravované Jiřím Voskovcem a Janem Werichem v USA) se u českých posluchačů těšily veliké oblibě, navzdory tomu, že prokázaný poslech zahraničního rozhlasu se trestal káznicí či smrtí.¹⁵ I pro české obyvatelstvo hrál humor během války důležitou roli. Proti německé okupaci se nebylo možno bránit vojensky, odbojové organizace decimovaly pravidelné vlny zatýkání, a tak se stal humor jednou z posledních „zbraní“, která obyvatelstvu pomáhala čelit okupační realitě. Téměř každá akce německých úřadů a bezpečnostních sil se odrazila ve vtipch a anekdotách. Zprávy o úspěšném postupu německých vojsk byly zlehčovány a každý neúspěch okupační moci okomentován s kousavou ironií. „Směle se může říci, že to byl právě český válečný humor, před kterým Němci u nás poprvé kapitulovali,“ komentovala význam těchto anekdot ještě za války ilegálně vydaná publikace *Protektorát se směje*.¹⁶ Za zesměšňování okupantů však mnoho občanů *Protektorátu* zaplatilo žalářem nebo i životem.¹⁷

Redakce *Ejhle* svůj plátek popsala jako „humoristický časopis, čtrnáctideník pro živý humor, dobrou zábavu a pro časovou satiru“.¹⁸ Měl být „dobrým kamarádem pro několik chviliek zaslouženého oddechu [...] a zpěstřovat chvíle odpočinku po práci“.¹⁹ Tato studie se pokusí zrekonstruovat pozadí vzniku, vývoj a činnost časopisu *Ejhle* v rámci nacistické propagandy. Nelze se přitom opírat takřka o žádnou sekundární literaturu, neboť časopis se dosud nestal předmětem žádného výzkumu, a ani opatření německé propagandy v této pozdější fázi okupace nejsou

v meziválečném období několik divadelních her pochybné kvality, jež byly uvedeny v Praze v menších soukromých komediálních divadlech. Pinard zkoumal fraškovitě působící Opluštílův způsob života v několika studiích a došel k závěru, že se u jeho prací jednalo o „chaotické, často nesmyslné mediální výstupy částečně zcela postrádající hlavu a patu“. *Pinard: Wichtige Aspekte*, 79–112. Pro Opluštílový divadelní kus, stejně jako jeho rádiové skeče je charakteristické, „že sexuální narážky – zčásti dost jednoznačně zformulované – nesou jinak takřka neexistující děj“. Týž: „Humor im Dienst der Verleumdung“. In: *Theresienstädter Studien und Dokumente* 14 (2007), 92–155, zde 100.

¹⁵ Duo komiků Jiřího Voskovce (1905–1981, vlastním jménem Wachsmann) a Jana Wericha (1905–1980) se se svým avantgardním pražským „Osvobozeným divadlem“ stalo mezinárodně známým už ve třicátých letech minulého století. Na začátku roku 1939 emigrovali oba do USA. Srov. např. *Schamschula*, Walter: *Geschichte der tschechischen Literatur: Von der Gründung der Republik bis zur Gegenwart*. Köln 2004, 114n.

¹⁶ *Protektorát se směje*. Doklad českého optimismu a protiněmeckého odboje v druhé světové válce. Ilegálně vydaná publikace z prosince 1944, 9.

¹⁷ Viz kupříkladu osud vynikajícího kreslíře a karikaturisty Františka Bidla (1895–1945).

¹⁸ *Ejhle* č. 1, 1. 1. 1944, 3.

¹⁹ *Tamtéž*.

dostatečně zpracována.²⁰ Hlavním důvodem je bezesporu nedostatečná pramenná základna. Třebaže zdaleka ne všechny otázky mohou být zodpovězeny v žádoucím rozsahu, přece jen je možné na základě dokumentů různých německých a českých úřadů nahlédnout do plánování, práce a dobového hodnocení listu. V neposlední řadě bude provedena i obsahová analýza zmíněného periodika.²¹

„Cenzurovat tak velkoryse, jak je to jen možné“ – Plánování a pozadí časopisu Ejhle

Podle německých představ se čtenáři nového časopisu neměli nikdy dozvědět o pozadí vzniku. Vedoucí role se při jeho přípravách ujalo Německé státní ministerstvo v čele s Karlem Hermannem Frankem. Projekt učinil jednou ze svých priorit a od února 1943 se přímo zapojil do plánování. V listopadu 1943 pověřil kulturní oddělení (IV) svého ministerstva pod vedením Martina Wolfa, aby „se okamžitě chopilo“ přípravných prací na projektu.²² Jako titul listu navrhoval Frank nejprve jméno Pepíček. Ačkoli tento návrh neprošel, figura Pepíčka se v Ejhle později pravidelně objevovala. Frank dále pečlivě kontroloval i výběr budoucích zaměstnanců:

Musel by se najít český šéfredaktor, který dostane dobře zapláceno, a který nejprve kolem sebe shromáždí kruh stálých spolupracovníků (kreslířů a rýmařů). Obrazový a textový materiál by musel být zajištěn pro první dvě až tři čísla dopředu. Když tato první čísla prorazí, dá se s jistotou předpokládat, že spolupracovníci budou přibývat z řad obyvательства.²³

²⁰ Ve studii Jana Borise Uhlíře bylo otištěno několik karikatur z Ejhle. Uhlíř zdůraznil, že Ejhle bylo „jedno z nejagresivnějších, protibenešovských, antibolševických, antisemitských zaměřených protektorátních periodik“, upustil však od hluboké obsahové analýzy. Srov. *Uhlíř*, Jan Boris: Protektorát Čechy a Morava v obrazech. Praha 2008, 281 a 400. – Jako propagandistický časopis je Ejhle zmíněn v práci *Kokoška*, Stanislav: Krize nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání. In: *Soudobé dějiny* 8 (2001), č. 4, 591–620, zde 611.

²¹ Dochovala se takřka všechna čísla časopisu (leden 1944 až duben 1945), která byla dlouhá léta součástí neveřejné knihovny ministerstva informací. Dnes jsou přístupna k nahlédnutí v Národní knihovně ČR. Kromě toho jsou v různých fondech Národního archivu k dispozici akta úřadů, vztahujících se k vydávání časopisu Ejhle.

²² Srov. dopis Karla Hermanna Franka Martinu Wolfovi z 22. 11. 1943. Podle svých slov chtěl Frank Wolfa „s některými myšlenkami o podobě humoristického listu [...] seznámit osobně“. Formulace tohoto typu podtrhují Frankovu vedoucí roli při zakládání časopisu. NA, Fond 110 Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, 110-12-97, listy 12n.

²³ *Tamtéž*.

Zasílání příspěvků mělo probíhat anonymně a platba za ně skrze šifru. Anonymita pracovníků se brala v potaz už v přípravných úvahách, a týkala se i šéfredaktora: Podle Franka bylo důležité hlavně to, že „bude mít dobrý plat a radost z práce“.²⁴ K tomu potřebné finanční prostředky se měly vyčlenit z rozpočtu státního ministerstva.

Třebaže se v aktech státního ministerstva nenacházejí žádné další úvahy tímto směrem, je možné alespoň částečně zrekonstruovat, kde a jakým způsobem hodlalo pro tento úkol rekrutovat český personál. První náznaky se objevují v článku Rudého práva z 18. října 1945. Jeho konkrétním podnětem byl archivní nález v severočeských Teplicích, který byl zveřejněn v regionálních novinách Sever a který Rudé právo převzalo do svého zpravodajství. Jednalo se o dopis Franka tehdejšímu landrátovi Teplic-Šanova Rudolfu Wenzelovi z 20. března 1943.²⁵ Frank v něm Wenzela žádal, aby mu „obratem sdělil jména Tobě známých pracovníků politicko-satirického časopisu Šejdrem“. Důvod své žádosti Frank v dopise nezmínil; teplickému landrátovi pouze oznámil, že by chtěl „získat pracovníky tohoto časopisu, pokud jsou jakž-takž ucházející, pro nový politický úkol“. Rudé právo se ve své zprávě nezabývalo tím, o jaký „úkol“ se jednalo.²⁶ To, že v dopise Wenzelovi šlo o plánování Ejhle, se ukázalo až o něco později, při jednom z výslechů Franka československými bezpečnostními složkami. Na tuto záležitost se ho vyšetřovatelé ptali evidentně v souvislosti se článkem v Rudém právu. Bývalý státní ministr odpověděl, že mu byla známa Wenzelova spolupráce s redakcí časopisu Šejdrem za první republiky. Zároveň potvrdil, že jeho žádost souvisela s hledáním českých pracovníků pro Ejhle.²⁷

Také, co do obsahu, navrhl Frank první zadání pro vznikající list: Otištěné vtipy by sice měly mít v prvé řadě politické pozadí, mohly ale být i „všeobecné povahy“. V úvahu podle něj připadaly:

[...] ještě únosné vtipy o Němcích a německých poměrech, dále vtipy o otázce výživy, momentální situaci ohledně brambor a zeleniny, historky o trhovkyních a podobných

²⁴ *Tamtéž.*

²⁵ Rudolf Wenzel (1904–?) patřil už od začátku třicátých let minulého století k politickým souputníkům Konrada Henleina. Po mnichovské dohodě povýšil na Henleina pobočníka a v roce 1940 byl jmenován landrátem Teplic-Šanova.

²⁶ Zda Wenzel skutečně vyhověl žádosti a zprostředkoval kontakt s bývalými pracovníky Šejdrem, nelze s jistotou říci. Srov. Rudé právo 18. 10. 1945, 1.

²⁷ Srov. Zpověď K. H. Franka podle vlastních výpovědí v době vazby u krajského soudu trestního na Pankráci. Praha 1946, 151. – Podle všeho se československé bezpečnostní úřady spokojily s touto Frankovou výpovědí. Z dostupných spisů pak nevyplývá jakýkoliv zájem nějak vyšetřovat činnost časopisu Ejhle.

věcech, [...] také koutek vtipů o československé společnosti, [...] rozhovory o skandálních aférách a společenských klepech o slavných českých osobnostech, které jsou nyní v emigraci.²⁸

Za normálních okolností by humorné narážky tohoto typu padly za oběť cenzuře. Proto Frank příslušným úředníkům doporučil, aby „cenzurovali tak velkoryse, jak je to jen možné“. Inspiraci mělo podle Franka Ejhle hledat u někdejších českých satirických listů, jako bylo Šejdrem.²⁹ Právě jeho zaměstnanec se Frank pokusil naverbovat do nové vznikajícího časopisu. Dalším úkolem Ejhle mělo být zesměšnění pořadů vysílaných zahraničním rozhlasem.

Přesto muselo Ejhle koncem prosince 1943 nejdříve projít předepsaným schvalovacím řízením na pražském policejním ředitelství, respektive na ministerstvu lidové osvěty. Dokonce i vůči kompetentnímu policejnímu úřadu zůstávaly pozadí a totožnost pracovníků humoristického časopisu utajeny. V příslušné žádosti bylo na místě vydavatele uvedeno „Nakladatelství Ejhle“ se sídlem Na Florenci 13 v Praze 2, a jako šéfredaktor Jaroslav Zahradník.³⁰ Úředníci pražského policejního ředitelství ovšem nepochodili, když si chtěli ověřit totožnost Zahradníka. Na svůj dotaz nakonec nedostali odpověď od „Nakladatelství Ejhle“, ale přímo od Friedricha Rudla,³¹ generálního ředitele pražského nakladatelství Orbis. Rudl jim „telefonicky sdělil, že jméno [...] šéfredaktora je krycím jménem. Další údaje k osobě a bydlišti tohoto šéfredaktora odmítl uvést.“³² Tisková sekce ministerstva osvěty tento nezvyklý postup akceptovala a koncem ledna 1944 žádosti v této podobě vyhověla.³³ Konečný zápis do registru policejního ředitelství následoval jen o pár dní později, přičemž i v něm byl údaj o „Nakladatelství Ejhle“ a Jaroslavu Zahradníkovi coby odpovědném redaktorovi.³⁴ Ve skutečnosti toto vydavatelství

²⁸ Dopis Karla Hermanna Franka Martinu Wolfovi z 22. 11. 1943.

²⁹ *Tamtéž*.

³⁰ Srov. k tomu žádost adresovanou tiskové sekci ministerstva lidové osvěty, jakož i na pražské policejní ředitelství od „Nakladatelství Ejhle“ z 27. 12. 1943. NA, Fond „Policejní ředitelství“, PŘ II ODD-PŘ-d Tisk 1931–1951 120–22, list 27. Předmětem žádosti byl humoristický časopis vycházející dvakrát měsíčně ve čtyřbarevném ofsetovém tisku, s počátečním nákladem 10 000 výtisků a spotřebou papíru 240 kg na jedno vydání. První vydání z ledna 1944 ve skutečnosti činilo 10 500 výtisků.

³¹ Rodák z pražského Smichova Friedrich Rudl (1902–?) působil od roku 1941 jako generální ředitel nakladatelství Orbis.

³² Srov. příslušný úřední záznam v korespondenci Policejního ředitelství. PŘ II ODD-PŘ-d Tisk 1931–1951 120–22. – Identita šéfredaktora zaneseného do spisu pod jménem Jaroslav Zahradník nemohla být na základě dostupných pramenů s určitostí zjištěna.

³³ Srov. dopis tiskové sekci ministerstva osvěty adresovaný pražskému policejnímu ředitelství z 29. 1. 1944. *Tamtéž*. – Již před ukončením schvalovacího řízení vyšlo počátkem ledna 1944 první číslo Ejhle.

³⁴ Viz zápis v registru policejního ředitelství. NA, Fond „Policejní ředitelství“, PŘ II ODD-PŘ-d 6986.

existovalo jen na papíře. Adresa „Na Florenci 13“ nabízela pouze oficiální poštovní schránku, na kterou bylo možné zasílat příspěvky a čtenářské dopisy.

To, že se do schvalovacího řízení vložilo Friedrichem Rudelem vedené nakladatelství Orbis, nebyla náhoda. Do jeho kompetence totiž spadal tisk a distribuce časopisu.³⁵ Kromě toho existují důkazy, že Rudl sám hrál podstatnou roli při plánování Ejhle a státnímu ministru mimo jiné pomáhal při hledání personálu. Zatímco Frank s ohledem na nový časopis usiloval o získání bývalých pracovníků Šejdrem, obrátil se Rudl na proslulého vydavatele Otakara Štorch-Mariena.³⁶ Ten ve svých pamětech popisuje, jak si ho Rudl pozval do ústředí nakladatelství Orbis a nabídl mu redigovat satirický časopis, který měl vzniknout v blízké budoucnosti. „Dobře vám zaplatíme a dostanete k dispozici příslušný materiál z celého světa,“ snažil se mu Rudl lákavě vykreslit podmínky spolupráce. Ředitel Orbisu mu na konci pohovoru dokonce nalil sklenku vzácného francouzského koňaku a dopřál týden na rozmyšlenou. Štorch-Marien ve svých vzpomínkách ujišťuje, že přes to ani na okamžik nepřipadalo v úvahu, že by tu práci přijal: „Bylo mi jasné, jak by asi takový časopis měl za nacistického režimu vypadat.“³⁷ Rudl tedy dočasně počítal se Štorch-Mariem na vedoucí pozici v Ejhle – zřejmě na místo, které bylo krátce nato obsazeno redaktorem s pseudonymem Jaroslav Zahradník.

Rudl byl také tím, kdo do redakce Ejhle přivedl Josefa Opluštila. Jediným zdrojem, jenž to dokazuje, je Opluštilova výpověď z června 1945. Zatímco proti ostatním pracovníkům Ejhle nebylo evidentně vedeno žádné systematické vyšetřování, Opluštil byl obžalován především za svou spolupráci na rozhlasových skečích a pro podezření z udavačství. Z pochopitelných důvodů má policejní výslech pouze omezenou výpovědní hodnotu. Opluštil se snažil vyváznout s co nejmenším trestem, a tak záměrně selektoval informace podávané vyšetřovatelům. Přesto údaje, které vyslýchaný uvedl na adresu Friedricha Rudla, zcela zapadají do celkového obrazu: Poté, co Opluštil koncem roku 1943 dostal přechodné zaměstnání

³⁵ Zatímco v prvních číslech Ejhle se odkazovalo pouze na tiskárnu M. Schulze a údajnou pražskou adresu redakce, od č. 6/1944 k nim přibyl údaj o tom, že za jeho odesílání a expedici je odpovědný Orbis.

³⁶ Otokar Štorch-Marien (1897–1974) byl jedním ze zakladatelů nakladatelství Aventinum krátce po první světové válce.

³⁷ Štorch-Marien dále uvádí, že se Rudlovi snažil vylíčit sama sebe jako nevhodného pro tuto pozici, jako „smutného člověka“, který při své dosavadní práci zatím nenasbíral žádné zkušenosti v oblasti vtípů a karikatur. I když Štorch-Marien nezmínil datum svého rozhovoru s Rudlem, je možné z kontextu vyvodit, že se konal ve fázi plánování Ejhle v roce 1943. Srov. *Štorch-Marien*, Otokar: Tma a co bylo potom. Praha 1972, 234n. – Na základě dostupných pramenů se nedá jednoznačně zjistit, komu Rudl nabídl pozici šéfredaktora místo něj.

v pražském nakladatelství Melantrich, byl doporučen nakladatelství Orbis. Tam si ho k sobě zavolal Friedrich Rudl:

Bylo mi svěřeno přijímání materiálu pro humoristický časopis E J H L E. Dodaný materiál jsem seřazoval podle malířů, kteří dělali obrázky k jednotlivým vtipům. Seřazoval jsem rukopisy tak, jak došly, opravoval jsem v nich vady gramatické, opravoval jsem je, aby nebyly tak dlouhé, a materiál jsem odnášel šéfu výrobního oddělení Orbisu.³⁸

Sám Rudl prý nakonec rozhodoval, které materiály budou v Ejhle použity. Opluštěl pak ve své výpovědi trval na tom, že politické vtipy sám nikdy nepsal.³⁹ Následující stránky se pokusí prokázat zásadní pochybnosti autorů o věrohodnosti Opluštělovy výpovědi.

Ejhle se po svém startu v lednu 1944 prodávalo v knihkupectvích a novinových stáncích. Jeho cena byla relativně nízká – dvě koruny za sešit. Kromě toho byla následující vydání časopisu šířena také jinými, nekonvenčními způsoby prodeje. Koncem ledna 1944 se na ministerstva, úřady i průmyslové podniky písemně obrátil Rudolf Kasper a upozornil je na existenci nového periodika. Za povšimnutí stojí, že Kasper byl pověřencem německého státního ministra pro péči o pospolitost (Beauftragter des Deutschen Staatsministers für Gemeinschaftsverpflegung).⁴⁰ Vedle zkušebního exempláře časopisu dostala tato místa krátký dopis s výzvou – Ejhle „pravdělně odebírat v potřebném množství a [...] rozložit, příp. vyvěsit v jídelnách tak, aby Vaším pracovníkům poskytly doplňkovou možnost relaxace“.⁴¹ Na přiloženém objednávkovém formuláři navíc stála poznámka, že se jedná o objednávku „na základě doporučení pověřence německého státního ministra pro péči o pospolitost“.

Na jednu stranu bylo zvykem, že okupační moc dávala „doporučení“ k nákupu propagandistických publikací a že nakladatelství jako Orbis tlačila české instituce

³⁸ Protokol z výslechu Josefa Opluštěla z 12. 6. 1945. Státní oblastní archiv Praha, Mimořádný lidový soud v Praze LS125/48, Karton 741, Causa Josef Opluštěl, listy 52 an. – Za upozornění na tento spis vděčí autoři Peteru Richardu Pinardovi.

³⁹ Podle vlastních slov dostával Opluštěl měsíčně 2500 korun za svou práci v Orbisu, kde zůstal zaměstnán do konce války. Jako autora politických vtipů označil ve své výpovědi mimo jiné bývalého redaktora časopisu Polední listy Karla Kuta. On sám prý „nepsal nic, co by zesměšňovalo činitele zahraničního nebo domácího odboje“. *Tamtéž*.

⁴⁰ Sice se nedochoval seznam adresátů, ale Kasperovy dopisy se dají nalézt v přijaté poště různých úřadů. Srov. např. jeho dopis pražskému ministerstvu školství z 26. 1. 1944. NA, Fond 371 „Ministerstvo školství 1918–1949“, Karton 437.

⁴¹ *Tamtéž*.

k jejich objednávání. I tímto tlakem se dá vysvětlit nápadně vysoký náklad podobných knih a periodik.⁴² V případě Ejhle je pozoruhodné, že na Německém státním ministerstvu tento úkol převzal „pověřenec pro péči o pospolitost“. Tento humoristický plátek se totiž obsahem i jazykem výrazně lišil od jiných propagandistických publikací, jejichž prodej obstarávala úřední místa. Navíc obsahoval pasáže, které obvykle nebyvaly vystavovány na veřejných místech, ať už šlo o kantýny či pracoviště dělníků.

„Ve velmi krátkém čase rozebráno“ – Ohlas na Ejhle

Jak německá propaganda v Ejhle působila na čtenáře ve skutečnosti, je těžké říci. Přijetí časopisu mezi obyvatelstvem protektorátu si ale německé bezpečnostní složky pochvalovaly. Bezpečnostní služba (Sicherheitsdienst) zdůraznila, že první vydání z ledna 1944 bylo „v nejkratším čase vyprodáno“ – a to i přesto, že v té době ještě nevyšlo zmíněné „doporučení“ státního ministerstva a prodej běžel jen přes obchodníky s novinami.⁴³ Ti se navíc měli vyjádřit v tom smyslu, „že by potřebovali větší počet exemplářů, aby mohli uspokojit živou poptávku“. Řídící úsek SD v Praze (SD-Leitabschnitt Prag) vyzoroval,

[...] že Češi projevíli velkou zvědavost ohledně obsahu a časopis si různě předávali z ruky do ruky. [...] Odmítavé hlasy byly dosud jen ojediněle vysloveny nahlas, nicméně i ony tu a tam přiznávaly, že některým vtipům se člověk přece jen musí smát.⁴⁴

V březnu 1944 shrnula SD znovu reakci českého obyvatelstva: Časopis „se i nadále těší velké oblibě široké masy českého obyvatelstva, takže každé nové vydání [...] je ve velmi krátkém čase rozebráno“.⁴⁵ Redakce prý zaznamenávala denně

⁴² To, že Orbis i jiná nakladatelství mnohdy vyvíjela nátlak na české úřady, aby objednávaly propagandistické publikace ve vysokém počtu, odpovídá dosavadním zjištěním. Viz k tomu např. *Fauth: Deutsche Kulturpolitik*, 63. – Také literární vědec Václav Černý se v souvislosti s Orbisem ve svých pamětech zmínil o propagandistických publikacích, které tento podnik „v nových a nových vydáních chrлил a násilím pumpoval do českých úřadů, škol atd.“ *Srov. Černý, Václav: Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Brno 1992, 185.*

⁴³ *Srov. denní zpráva řídicího úseku SD v Praze z 18. 1. 1944. Podle ní bylo z prvního vydání (s nákladem 10 500, jak již bylo zmíněno) 2500 kusů prodáno obchodníky s novinami v Praze a 8000 stejným způsobem v provincii. NA, Fond 114 (Úřad říšského protektora) 114 – 301 – 2, listy 9 f. – Denní zpráva SD z 25. 1. 1944 dokonce udává počet 80 000 zájemců o odběr Ejhle, kteří se zaregistrovali. Tamtéž list 25. – SD zprávy představují sice velmi poučný zdroj, ovšem s jejich hodnocením je třeba nakládat opatrně, protože SD sledovala prostřednictvím selekce témat a formulací také vlastní zájmy.*

⁴⁴ *Denní zpráva řídicího úseku SD v Praze, 18. 1. 1944.*

⁴⁵ *Viz k tomu denní zpráva SD, 3. 3. 1944. NA, Fond 114-301-1, listy 1–3.*

mnoho objednávek a nové předplatné. Obchodníci s novinami navíc pravidelně požadovali větší dodávky.⁴⁶ V únoru vzrostl náklad již na 35 000 kusů. Závažných objednávek pak mělo být přes 100 000. Propagandistický účinek listu tedy SD v téže zprávě vyhodnotila jako „úspěšný“: „Velký ohlas, který humoristický časopis nalezl zejména u dělnictva, ale do velké míry i v ostatních vrstvách českého obyvatelstva, ukazuje, že Čech má velmi rád i politické vtipy, pokud jsou mu předkládány ve vhodné formě, což ospravedlňuje domněnku, že se touto cestou nechá ovlivnit snadněji, než jinými propagandistickými prostředky.“⁴⁷

Na druhou stranu byla zvláště v „protiněmeckých kruzích“ zjištěna rostoucí nelibost kvůli Ejhle – podle názoru SD tkvěla příčina v tom, že rozpoznaly „silné možnosti propagandistického ovlivňování“ tohoto listu. Ačkoli obyvatelstvu není známo přesné pozadí časopisu, přesto za ním tuší německý dohled, protože „odpovědní každého jiného časopisu, kteří by zveřejňovali podobné vtipy o momentálním válečném dění a vedoucích osobnostech, by okamžitě museli počítat s koncentračním táborem“.⁴⁸

Zaměstnanci podniků navíc považovali právě „doporučení“ německého úřadu,⁴⁹ aby se časopis vystavoval v pracovních a společenských místnostech, za důkaz kontroly okupační mocí. Kritiku měl vzbudit zejména vulgární styl jazyka: „Mnohé podnikové výbory, především těch závodů, ve kterých jsou zaměstnány ženy, zaujaly písemné stanovisko proti veřejnému vystavování, protože humoristický list takového pochybného morálního vyznění se v žádném případě nehodí do současného podniku.“⁵⁰

Naproti tomu vůči ostatním vtípům a karikaturám „předních českých emigrantů a dřívějších poměrů“ nezaznamenal řídicí úsek SD v Praze téměř žádné námítky. V březnu 1944 SD vyhodnotila vydávání humoristického časopisu Ejhle jako „naprostý propagandistický úspěch“.⁵¹

Úředníci pražského policejního ředitelství se časopisem Ejhle museli zabývat ještě jednou. Dochovaly se totiž dokumenty, které nařizují zabavení čísla 5 z 1. března 1944.⁵² Ve spisech sice tato akce zdůvodněna nebyla, ale původně přišel

⁴⁶ Citován byl například obchodník s novinami z Brna: „Získaný počet byl rozebrán pod rukou během půl hodiny.“ Jiný vlastník prodejního stánku si měl rovněž stěžovat na příliš malý příděl: „Deset exemplářů je pro mě bohužel žalostně málo. Prodal jsem je, ještě než jsem došel z pošty domů. Pošlete aspoň 100 kusů.“ *Tamtéž.*

⁴⁷ *Tamtéž.*

⁴⁸ *Tamtéž.*

⁴⁹ Evidentně byly míněny jmenované dopisy Rudolfa Kaspera. *Tamtéž.*

⁵⁰ *Tamtéž.*

⁵¹ Denní zpráva SD, 3. 3. 1944.

⁵² Srov. dopis pražského policejního ředitelství na okresní komisařství (Bezirks-Kommissariate)

pokyn k tomuto opatření z tiskové sekce ministerstva lidové osvěty.⁵³ Podle tohoto nařízení se konfiskace časopisu měla omezit na ještě dostupné zásoby v „kioscích, prodejních stáncích a trafikách“, zatímco kavárny a knihkupectví byly výslovně vyloučeny. Celkem lokální policejní úřady zabavily 971 exemplářů tohoto vydání.⁵⁴ Tato akce vyvolává řadu otázek: Proč bylo zabaveno Ejhle, tedy propagandistický časopis, jehož vznik iniciovaly německé orgány a kterému byla výslovně přiznána větší obsahová volnost? Usoudili snad cenzori, že části tohoto čísla jsou již neúnosné? Bylo pozadí vydávání časopisu cenzorům a ministerstvu lidové osvěty vůbec známo? Nebo byla tato, od samého začátku polovičatá, konfiskace cíleně zinscenována, aby vyvolala dojem, že časopis je vůči okupační moci kritický, a zvýšila tak oblibu ze strany českých kupujících?⁵⁵ Dostupné prameny pozadí této akce neosvětlují. Důvody, které vedly tiskové oddělení ministerstva lidové osvěty ke konfiskaci právě březnového vydání Ejhle, se v tuto chvíli nedají přesně zrekonstruovat.

Zdroje a autoři příspěvků otištěných v Ejhle

I když se totožnost většiny členů redakce nedá jmenovitě určit, na základě pramenů je možné vypátrat původ některých příspěvků. Návrhy použitelných vtípů někdy přicházely z německých bezpečnostních úřadů, které šíření anekdot o okupační moci, válečné situaci, ale i o spojencích a československém exilu pozorně sledovaly po celou dobu okupace. Ve spisech Německého státního ministerstva, jež se týkají přípravy Ejhle, se mimo jiné nachází seznam od exozitury gestapa v Hradci Králové (Gestapo-Aussenstelle Königgrätz) z 11. března 1944, který pražská vedoucí úřadovna státní policie (Staatspolizeileitstelle) přeposlala státnímu ministerstvu, a to ho vyhodnotilo s ohledem na využitelnost vtípů. Jsou

z 3. 3. 1944. Požadavek konfiskace časopisu byl spojen s nařízením následného podání zprávy o výsledku akce. NA, Fond „Policejní ředitelství“, PŘ II ODD-PŘ-d Tisk 1931–1951 120–22, list 21.

⁵³ Srov. poznámku pražského policejního ředitelství z 3. 3. 1944 o telefonickém nařízení konfiskace Ejhle tiskovým oddělením na ministerstvu lidové osvěty. *Tamtéž* list 25. – Na základě dostupných pramenů se nedá zjistit, zda ministerstvo k tomuto zásahu přiměla německá místa.

⁵⁴ *Tamtéž* list 26. Jedná se o jedinou konfiskační akci proti Ejhle, která je ve spisech pražského policejního ředitelství zaznamenána.

⁵⁵ Již citovaná denní zpráva SD z 3. 3. 1944 upozorňovala přesně v den, kdy tisková sekce ministerstva osvěty nařídila konfiskaci, na tvrzení „protiněmeckých kruhů“, že tento list „je zcela pod německým vlivem“. NA, 114-301-1, listy 1–3. Tato, ani jiná zpráva SD, se ovšem nijak nezmiňuje o zabavování. – K možným důvodům konfiskace, které by vyplývaly z obsahu časopisu, patří kritický článek o stavu zásobování v Protektorátu, který ho přímo srovnává s dobrou situací v zásobování v polovině třicátých let minulého století. K tomu podrobněji v pozn. 93. – Z pramenů s jednoznačností nevyplývá, zda za nařízením ministerstva lidové osvěty nestála německá místa.

Obr. 1a, 1b: Z časopisu Šejdrem převzalo Ejhle námět k řadě ilustrací. V tomto případě se ani text pod obrázkem téměř neliší: „Hergot, co na mě ty lidi viděj??“ zní v Ejhle takto: „... povídá ten pes: Co ty lidi dnes na mě pořád viděj?!“

Zdroj: Šejdrem č. 11, 1929, 1; Ejhle č. 1, 1. 1. 1944, 1.

v něm označeny vtipy, které se podle státního ministerstva hodily pro zveřejnění v humoristickém časopise – a přeškrtnuty ty, u kterých to bylo vyloučeno.⁵⁶

Velkou část otištěných příspěvků převzala redakce Ejhle ze starších ročníků časopisu Šejdrem, menší počet z Kvítka a jiných periodik. Nejednalo se přitom jen o přejímání textů, ale též ilustrací. Překreslené karikatury pak byly technicky zdařilejší v Ejhle.⁵⁷ Přejímání nepolitických vtipů a satirických kreseb ze starších ročníků jiných listů představovalo při vydávání humoristických časopisů běžnou

⁵⁶ Většina politických vtipů na tomto seznamu byla příslušným označením vyřazena, protože se až příliš otevřeně vysmívaly nacistickým úřadům, jejich opatřením, případně prominentním nacistům. Jen relativně malá část vtipů, v nichž šlo o Spojence, byla vybrána k dalšímu použití. NA, Fond 110 (Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu), 110-12-97, listy 10s. – Z pramenů nevyplyvá, zdali takové souspisy vtipů využitelných v Ejhle byly předkládány pravidelně.

⁵⁷ Srov. Lada, Josef: Kronika mého života. Praha 1986, 434, Šejdrem – ročníky 1–5 (1929–1933) a Kvítka – ročníky 7–8 (1932–1933).

praxi, přičemž tvůrci časopisu Ejhle často vybírali příspěvky s mírně obscénním obsahem. V tomto ohledu se list opíral o některé osvědčené metody časopisu Šejdrem. Ten vycházel vstříc čtenářům lačnicím po nepolitickém humoru, často spojenému se sexuálními narážkami, ale i těm, kteří vyhledávali skandály či útočnou a značně nekorektní politickou satiru. Konkrétně to znamenalo, že zpracování aktuální nacistické propagandy bylo záměrně doplněno o nepolitická komponenta. Mezi jinými tak pravidelně vycházely na tehdejší dobu krajně nemravné obrázky a oplzlé příspěvky, které, jak vyplývá z již citované zprávy SD, narážely na odpor pracujících žen.

Jako předloha posloužilo Šejdrem, tedy právě ten humoristický časopis, jehož bývalé zaměstnance se Karl Hermann Frank snažil na počátku roku 1943 naverbovat a o němž už v listopadu 1943 uvažoval jako o vzoru pro Ejhle. Časopis Šejdrem vydávala skupina Tempo v Praze v letech 1929 až 1933. Tento podnik založil politik Jiří Stříbrný a svůj humoristický časopis využíval v neposlední řadě k boji proti politickým protivníkům. Častým terčem jeho zuřivých útoků byl tehdejší ministr zahraničí Edvard Beneš.⁵⁸ Skoro v každém vydání Šejdrem se nacházejí karikatury malého, pitvorného mužíka zvaného Ben Ešeda – pro čtenáře snadno prohlédnutelné pojmenování. Zobrazován byl jako zoufale snaživý politik, jehož jediným snem byl úřad prezidenta a osobní výhody z něj vyplývající.⁵⁹

Právě proto, že měl časopis Šejdrem úroveň nekorektního bulvárního plátku, byl u svých čtenářů oblíben a dosahoval relativně vysokého nákladu. Pravidelně si bral na mušku i další osobnosti, kupříkladu předsedu Československé strany lidové Jana Šrámka, dále funkcionáře komunistické strany, někdy i bývalého generála Radolu Gajdu.⁶⁰ Z toho důvodu se časopisem zabývala některá zasedání parlamentu. Většina vydání byla konfiskována nebo alespoň zásahem cenzury zbavena nejkřiklavějších výstřelků. Šejdrem nakonec zaniklo v roce 1933, kdy úřady zakázaly jeho prodej v novinových stáncích.

Neudivuje, že právě výpady proti Benešovi inspirovaly Franka v jeho předběžných úvahách ohledně Ejhle. Šejdrem totiž dosáhlo úspěchu především v těch

⁵⁸ Inspirován touto metodou vznikl pojem „šejdrismus“ jako synonymum pro denunciaci, lži a pomluvy.

⁵⁹ Většina těchto kreseb byla řemeslnicky i obsahově nízké kvality. Úroveň tiskoviny lze ohodnotit například v karikatuře, kde Hindenburg otcovsky praví Hitlerovi: „Popravovati naše politické soupeře, herr Hitler, nebudeme. Již proto né, aby pan Beněš nemohl říci, že jsme okopírovali jeho systém.“ Šejdrem č. 31, 2. 8. 1932.

⁶⁰ Radola Gajda (1890–1948), důstojník českých legií v Rusku, do roku 1926 velitel generálního štábu, 1925 zakladatel a předseda Národní obce fašistické. – Ke Gajdovi viz např. *Klimek, Antonín / Hofman, Petr: Vítěz, který prohrál*. Praha 1999. – Na karikaturách nebyl zesměšňován sám Gajda, ale naopak politici, kteří mu chtěli škodit.

Dělat humoristický list není žádná legrace. Pohled do redakce „EJHLE“ 3. února 1944

Obr. 2: Jednu karikaturu věnovalo Ejhle zaslání vtípů a satirických kreseb. Tato je doplněna o popisek pod obrázkem: „Dělat humoristický list není žádná legrace. Pohled do redakce Ejhle 3. února 1944.“ Zdroj: Ejhle č. 4, 15. 2. 1944, 4.

kruzích, které mělo v plánu oslovit i Ejhle. Pozorovat se dají i další společné znaky. V časopise Šejdrem nebyla uvedena jména autorů ani pod textovými příspěvky, ani pod karikaturami. Autoři nebyli členy redakce. Ta ale pravidelně zveřejňovala výzvy čtenářům, aby sami zaslali své příspěvky, přičemž jim byla zaručena anonymita.⁶¹ V Ejhle se postupovalo podobně. Pokud příspěvky vůbec nesly jména autorů, jednalo se o krycí jména – a to jak v případě členů redakce a šéfredaktora s pseudonymem Jaroslav Zahradník, tak u zaslanych příspěvků z řad čtenářů. Při přípravě nových vydání přebírala redakce Ejhle, vedle podkladů ze Šejdrem,

⁶¹ Téměř v každém čísle vyzýval šéfredaktor Šejdrem Bohuš Arnold čtenáře k tomu, aby listu zaslali své příspěvky. Např. ve vydání č. 5 z 20. 8. 1929 stálo: „Pan redaktor se dává poroučet a vzkazuje, že je horko. Proto neodpovídá v tomto čísle všem značkám, anobř udělá to až příště. Vtipy, fóry a nápady všeho druhu moc dobře a hlavně hned honoruje a volá: ‚Pište!‘.“ – Zasilatelé dostávali za své příspěvky symbolický honorář.

pravidelně i kreslené vtipy z Německa a okupovaných zemí.⁶² Vedle toho pak existovaly časopisy, které přebíraly ilustrace z Ejhle. To se týkalo například několika vydání týdeníku Týden rozhlasu na počátku roku 1945.⁶³

Přesto pro časopis vznikaly i nové příspěvky, a to zvláště tehdy, když se jeho cílem mělo stát aktuální politické dění nebo československá exilová vláda v Londýně. Kresby zhotovené výhradně pro Ejhle mají z technického pohledu výrazně vyšší kvalitu než karikatury v Šejdrem. Nicméně i tyto lze jen stěží přiřadit ke konkrétním karikaturistům,⁶⁴ protože použité zkratky dovolují identifikaci jména na základě dostupných pramenů jen v několika málo případech. Naproti tomu bylo v jiných případech možné zrekonstruovat předchozí činnost kreslířů: Nejméně v jednom případě se skutečně jednalo o bývalého zaměstnance Šejdrem, který následně vytvářel ilustrace pro Ejhle.⁶⁵ Neznámým nebyl mimochodem ani kreslíř, který pro Ejhle zhotovoval technicky nejnáročnější karikatury ve zdaleka nejvyšším počtu a většinou je signoval „dh“. Tento karikaturista se však odlišoval od jiných tím, že část svých kreseb signoval také jako „D. Haut“ – tím pádem své skutečné jméno Dobroslav Haut takřka neskrýval. O Hautovi však není dosud známo téměř nic. Zemřel za neznámých okolností ve věku 39 let 9. května 1945. Je pravděpodobné, že se mu spolupráce s Němci stala osudnou.⁶⁶ Hautův profesní život lze rekonstruovat jen v hlavních rysech. Není pochyb o tom, že býval pracovníkem časopisu *Humoristické listy*. Mnohé jeho kresby se nacházejí také v *Kvítku*, které vydávalo pražské nakladatelství Melantrich.⁶⁷ V mnoha případech se jeho

⁶² Pro Ejhle byly využity kresby mimo jiné z periodik jako *Vergnüglicher Stellungwechsel*, *Das Illustrierte Blatt*, *Fliegende Blätter*, *Die Woche*, *Kölnische Illustrierte*, *Famillien Journal*, *Der Lustige Sachse* (Lipsko), *Pariser Zeitung*, *Paris Lettre*, *Le Mérinos*, *Bertoldo*, *Ecco*, *Illustrazione*, *La Domenica*, *Allers Familij Journal*, jakož i *Hjemmets Humor* („Humor domova“ jako příloha deníku *Hjemmet* [Domov]).

⁶³ Několik karikatur z Ejhle se nacházejí například v číslech časopisu *Týden rozhlasu* ze 17. 3. a 24. 3. 1945.

⁶⁴ V letech 1944 až 1945 opatrovalo v českých periodikách, která pracovala v duchu nacistické propagandy, své výtvary jednoznačně zařaditelnou signaturou jen minimum českých kreslířů. Vysokých kreslířských kvalit dosahoval také karikaturista se šifrou „ip“, který vytvořil mimo jiné mnoho titulních stránek. Další zkratky kreslířů nepolitických ilustrací zněly Thomas Henry, Ner,H., Triton, A. G., POP, Vrba, Kiwi, Prošek, W 44, Louis Piscilla, OMO, ZZ, MAJER M. 44, RAK, Bimbo (s velkou pravděpodobností český malíř a ilustrátor Bohumil Konečný). V číslech vydaných v roce 1945 se navíc vyskytují šifry Matoušek, Staněk, MICHA, Rudyna 44, Vondráček, L., R/45, Vávra, ZV, SH, SODO, JOKOHAMA, W, K., FACH, HAVEL, PAL., ESP, HRABĚ, FA FH a BASIKA.

⁶⁵ Jednalo se o ilustrátora, který vytvořil titulní hlavičku a layout Ejhle. V Šejdrem tento kreslíř podepisoval své příspěvky z let 1929 až 1933 jako Jan.

⁶⁶ O ilustrátorovi a karikaturistovi Dobroslavu Hautovi, narozeném 1906 v Praze-Košířích, se v sekundární literatuře nachází pouze údaj, že pracoval pro časopis *Naše kniha*. Srov. *Prokop*, Toman (ed.): *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Sv. A–K, Praha 1993, 304. – Že se v jeho případě jednalo o pracovníka Ejhle, zmínil i Josef Opluštil ve své výpovědi učiněné před soudem po konci války.

⁶⁷ Především v ročníku 1935 *Humoristických listů* se skoro v každém čísle nacházejí kresby Dobroslava

kreslířský styl frapantně podobá stylu Josefa Lady, který vedl redakci Kvítka jako šéfredaktor do roku 1940. Jisté je také, že Josef Lada a Dobroslav Haut spolu několik let pracovali pro Melantrich.⁶⁸ Tvůrci Ejhle hojně napodobovali i kresebný styl Františka Bidla,⁶⁹ který patřil ve 20. a 30. letech minulého století spolu s Josefem Ladou k nejznámějším českým karikaturistům.⁷⁰

Následující podkapitoly budou zkoumat, jaká témata nabízelo Ejhle přednostně. Nejdříve rozeberou zobrazování zahraničněpolitických otázek a posléze ukážou, jakým způsobem časopis komentoval situaci v Protektorátu.

Obr. 3: Ejhle navrhlo mimo jiné Edvarda Beneše jako motiv poštovní známky – tím měl být ironicky znázorněn budoucí masivní vliv Sovětského svazu na Československo.

Zdroj: Ejhle č. 5, 15. 1. 1944, 2.

Hauta. Už tehdy používal zkratku „d. h.“ a D. Haut. Kromě toho Haut na začátku roku 1944 vícekrát použil zkratky a. b., DH, později také dh 44, dh 45 či d'haut.

⁶⁸ Josef Lada (1887–1957) patřil ve 20. a 30. letech minulého století k nejoblíbenějším českým karikaturistům. Mezinárodně známým se stal díky ilustracím knihy Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. – Informace o Ladově činnosti pro nakladatelství Melantrich podávají vydání Kvítka z let 1935 až 1940. Josef Lada byl coby odpovědný šéfredaktor jediným zaměstnancem, který byl jmenovitě zmíněn v tiráži.

⁶⁹ Kreslíř a ilustrátor František Bidlo, narozený v Praze v roce 1895, se na rozdíl od Josefa Lady soustředil na politické karikatury. Mimo jiné pracoval pro deník komunistické strany *Rudé právo*. Bidlo byl zadržen gestapem koncem roku 1944 a posléze uvězněn v koncentračním táboře. Zemřel v květnu 1945 na následky tyfového onemocnění.

⁷⁰ Do očí bijící podobnost vykazují například karikatura Františka Bidla z roku 1934 a kresba z prvního čísla Ejhle z 1. 1. 1944, 7. V obou případech je zobrazen Jan Šrámek, který byl ve třicátých letech minulého století jedním z vůdčích politiků ČSL a během okupace působil jako předseda londýnské exilové vlády. Také popiska ilustrace je v obou případech podobná. V originále z roku 1934 zněl: „Mír Sovětů s Vatikánem uzavřen! Stalin daroval Msgru Šrámkovi zánovní uniformu rudého gardisty“. Na její kopii z roku 1944 je text aktualizován: „Stalin poslal monsign. Šrámkovi prima zánovní uniformu rudého gardisty za jeho zásluhy“. Původní Bidlova kresba se nachází v Bidlově čítance, Praha 1959, 43.

„Don Quijote“ – Československá exilová vláda v karikatuře

Nejčastějším objektem satiriků v časopise byli prominentní českoslovenští emigranti, v první řadě exilový prezident Edvard Beneš. Podobně jako v Šejdrem i zde byl Beneš zobrazován jako malá, ctižádostivá figura, která se na sebe neustále snaží upoutat pozornost svého okolí. Zesměšňována pak byla dohoda uzavřená 12. prosince 1943 mezi londýnskou exilovou vládou a Sovětským svazem. Již v prvním vydání listu se nachází fiktivní rozhovor s korespondentem, který se Beneše ptá, copak bude dělat, až se SSSR přestane řídit ujednáním a začne se vměšovat do vnitropolitických záležitostí v Praze. V kresbě mu Beneš odpovídá jako nebojácný politický rutinér: „No, jo – pak my se hned vmísíme do jejich vnitřních záležitostí. Není-liž pravda?“⁷¹ Na jiném obrázku stejného čísla se Beneš dostává do péče psychiatra. Proč? Kvůli neustálému podepisování četných paktů a mezinárodních smluv.⁷²

Obr. 4: Karikatura z Ejhle k „panevropskému groši“: „Vzhledem k tomu, že se vyrojily zaručené zprávy, že Beneš bude presidentem náěkých Spojených států, navrhujeme pohotově tuto universální měnu – ejhle – jejich groš...“

Zdroj: Ejhle č. 1, 1. 1. 1944, 3.

⁷¹ Ejhle č. 1, 1. 1. 1944, 7.

⁷² *Tamtéž.* – Dne 12. prosince 1943 podepsala londýnská exilová vláda se Sovětským svazem smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci.

V souvislosti s údajným založením „Spojených států Evropských“ byla představena série mincí tohoto budoucí soustátí – mimo jiné „panevropský groš“, na jehož rubu byl zobrazen portrét Beneše. Dalším a často opakovaným motivem byl exilový prezident, jenž nedobrovolně tančil na melodii, kterou mu hrál Stalin.⁷³ Na jiném místě se Beneš s rozhlasovým mikrofonom v ruce pokusil přesvědčit Čechy, aby bojkotovali tisk a zapojili se do sabotážních akcí. Protektorátní obyvatelstvo mu ale rázně vysvětlilo, že s ničím podobným nepočítá. Výroky exilového prezidenta byly často psány písmeny, které vizuálně připomínaly hebrejské písmo, což mělo u čtenářů vzbudit dojem, že se Beneš ve svých projevech řídí pokyny „světového židovstva“.⁷⁴ Na jiné kresbě chtěl Beneš prostřednictvím rozhlasu přesvědčit své posluchače o tom, že Sovětský svaz nebude mít po válce žádné další dobovačné plány a v žádném případě se nebude vměšovat do vnitřních záležitostí menších spojeneckých států. Na příslušném obrázku vypadá Stalin jako anděl, jenž s nevinným výrazem ve tváři odmítá nahou dívku, která mu symbolicky klade k nohám Evropu.⁷⁵

Posměšný pohled na emigraci, vytvářející dojem, že se československé exilové vedení nalézalo v žalostné situaci, nabízelo obrázek Beneše, kterýžto před sebou v jakémsi londýnském salonu drží klobouk – očividně proto, aby vybíral almužny na své politické akce. „Už si na to zvyk!“ komentuje scénu vzorný anglický gentleman.⁷⁶ Typickým příkladem zobrazování v Ejhle je také karikatura Beneše v roli kouzelníka. Na tomto obrázku nechal prezident zmizet dvoje české náramkové hodinky, jenže do kapsy „fousatého pána z Moskvy“, kterým nebyl nikdo jiný než usmívající se Stalin.⁷⁷ Do Československa se hlava státu vrátila přes Moskvu na jaře 1945. V posledním čísle Ejhle si kreslíř představil, jak asi vypadalo slavnostní představení Dona Quijota, které se konalo v moskevském Velkém divadle (Bolšoj театр). Na obrázku objímá sovětský ministr zahraničí Molotov sklíčeného Beneše, zatímco na jevišti vlaje československá vlajka (symbolicky ji drží Don Quijot), jenže už doplněná symbolem srpů a kladiva. Druhý obrázek ukazuje Beneše v narážce na obsah divadelní hry, jak beznadějně bojuje s větrným mlýnem. Smýká jím jedna lopatka mlýna, která symbolizuje SSSR. Celý výjev sleduje muž s velmi výrazným knírem – zjevně Stalin.⁷⁸

⁷³ Ejhle č. 1, 1. 1. 1944, 3.

⁷⁴ *ip.* In: Ejhle č. 9, 1. 5. 1945, 1.

⁷⁵ *Týž.* In: Ejhle č. 5, 1. 3. 1944, 1.

⁷⁶ *MAJER M.* 44, Ejhle, č. 2, 15. 1. 1945, 4.

⁷⁷ *dh* 45, Ejhle č. 4, 15. 2. 1945, 3.

⁷⁸ Ejhle č. 8, 15. 4. 1945, 8.

Obr. 5: „Don Quijote“ – Beneš a Molotov v moskevském Velkém divadle (Bolšoj těatr).
Zdroj: Ejhle č. 8, 15. 4. 1945, 8.

Obr. 6: Jan Masaryk byl často zobrazován jako opilec – zde vybavený „plánem noční Paříže“ a s podtitulkem: „A nakonec promluvil vosobně!“
Zdroj: Ejhle č. 2, 15. 1. 1945, 5.

V Ejhle byli pravidelně karikováni i členové londýnské vlády. Zvláště častým terčem byli předseda vlády Jan Šrámek a ministr zahraničí Jan Masaryk, jehož rozhlasové projevy nacházely v Protektorátu velký ohlas. Masaryk byl proto v časopise zobrazován jako nemotorný chvástal či rozpustilý opilec, kterému mohou naslouchat jen osoby pochybného původu.

„Staromódní figury“ – Západní spojenci a Sovětský svaz

Velká Británie a USA byly v Ejhle zobrazovány nejčastěji jako poskoci Sovětského svazu. Na jedné karikatuře jsou vidět Winston Churchill a Franklin D. Roosevelt jako kuchaři, kteří obsluhují zjevně hladového Stalina. Jejich pomocníkem je Edvard Beneš. Jeho politickou bezvýznamnost signalizuje fakt, že byl svými spojenci nechán pouze škrábat brambory.⁷⁹

V dubnovém čísle z roku 1944 otisklo Ejhle příspěvek, který údajně pocházel z francouzského humoristického listu *Le Mérinos*. Zesměšňoval činnost odboje (*Résistance*) a zvěsti o brzké invazi západních Spojenců. Na jedné z karikatur se francouzští kolemdoucí baví na účet amerického vojenského letectva, které zaopatřovalo francouzský odboj žvýkačkami namísto potřebnějšího zboží.⁸⁰ Již týdny před začátkem invaze do Francie byl postoj západních Spojenců, o nichž nacistická propaganda tvrdila, že nejsou připraveni otevřít druhou frontu, pravidelným tématem časopisu. Blížícímu se vylodění západních Spojenců ve Francii se pak Ejhle věštecky věnovalo i ve vydání z 1. června 1944. V karikatuře nazvané „Nové uniformy“ lze vidět spokojeného Stalina oděného do maršálské uniformy. V uniformách lokajů ho doprovázejí Roosevelt s Churchillem. Neklamným výrazem lokajství byl fakt, že anglický premiér nesl Stalinovi invazi na zlatém podnose.⁸¹ Porušování válečných konvencí ze strany spojenců dokladovala karikatura, na níž se americký letec vytahoval střelením do bezbranných zemědělců.⁸² Karikatury zaregistrovaly i údajné porušení neutrality Švýcarska spojeneckým letectvem. Karikatura *Ve Švýcarsku 1944* například přinesla fiktivní rozhovor dvou švýcarských venkovánů: „Sakra, člověče, dnes se mi to nebe nelíbí. Vypadá to, jako by měli padat Američani.“⁸³

⁷⁹ *dh* 44. In: Ejhle č. 6, 15. 3. 1944, 3.

⁸⁰ Ejhle č. 8, 15. 4. 1944, 8. – Ve stejném vydání otiskl časopis také ilustrace převzaté z belgického listu *Le Pays Réel*.

⁸¹ *dh*. In: Ejhle č. 11, 1. 6. 1944, 2.

⁸² *dh* 44. In: Ejhle č. 12 z 15. června 1944, 2.

⁸³ *dh*. In: Ejhle č. 11, 1. 6. 1944, 3.

Obr. 7: Jen několik „staromódních figur“ musí ještě nechat odstranit, říká Stalin Charlesovi De Gaullovi. Zdroj: Ejhle č. 19, 1. 10. 1944, 2.

Ejhle se vášnivě oddávalo představě brzkého konce britského velmocenského postavení. Britský premiér byl zobrazován především ve své bázlivosti a zranitelnosti. Na jedné kresbě z července 1944 sledoval Churchill dalekohledem let komety a úzkostlivě se přesvědčoval, že se zase nejedná o německou „zbraň odvety“ (Vergeltungswaffe).⁸⁴ Na jiném místě se Churchill ptal svých rádců, jaké místo by se nejlépe hodilo pro uspořádání příští konference Spojenců. Načež se mu dostalo značně jedovaté odpovědi: „Well, Katyn.“⁸⁵

Francie byla v karikaturách symbolizována Charlesem de Gaullem. Zdůrazňovalo se však, že je odkázána na milost a nemilost Spojenců. Na jedné kresbě představil generál Stalinovi své spolubojovníky – povětšinou podezřelý předměstský lumpenproletariát. Mezi nimi se však krčilo i několik příslušníků buržoazie, ale právě ti měli být podle Stalina z vlády okamžitě vyloučeni.⁸⁶ Ve stejném čísle byla otištěna karikatura, rovněž signovaná „dh“, pod názvem Osvobození Francie dokončeno!, na které se dva francouzští partyzáni navzájem věšeli jako „zrádci“.

⁸⁴ W 44. In: Ejhle č. 14, 15. 7. 1944, 7.

⁸⁵ dh 45. In: Ejhle č. 3, 1. 2. 1945, 6.

⁸⁶ Mezi generálem De Gaullem a Stalinem se ještě krčí italský král Vittorio Emanuel III. Nacistická propaganda ho často zpodobňovala jako malého slabomyslného staříka. – Ejhle č. 19, 1. 10. 1944, 2.

V intencích nacistické propagandy reagovalo Ejhle i na spojenecké konference v závěru války. Pod názvem Výsledek konference v Jaltě byla Evropa karikována jako mladá dívka, avšak připoutaná ke hřbetu agresivně působícího býka se Stalinovými rysy.⁸⁷

„Sbírka rarit“ – Další státy antihitlerovské koalice a území osvobozená Spojenci

Poměry v zemích, které v průběhu války osvobodili Spojenci, nacistická propaganda systematicky využívala k dezinformačním kampaním. V první řadě měl vzniknout dojem, že pod Němci tyto oblasti vzkvétaly, ale po jejich odchodu získaly vrch teroru a „bolševické násilí“.

Kromě toho se Ejhle, počínaje Itálií, pravidelně zabývalo osudy bývalých německých spojenců. Vztahu Sovětského svazu k Itálii věnovalo například karikaturu, na které se rádce ptal Stalina, proč se tolik zajímá o osud italského krále Vittoria Emanuela III. „Protože se mi zas on hodí do mé sbírky rarit,“ odpověděl na to generalissimus.⁸⁸

Jiná satirická kresba narážela na otázku budoucnosti Polska. Americký prezident zde se samolibým úsměvem naoko vyjednával s londýnskými i lublinskými Poláky. Za pozornost stojí, že londýnští Poláci vypadali jako napálení nešťastníci, zatímco ti lublinští jako vychytralí lupiči.⁸⁹ Další karikatura ukazovala Bulhary, které sovětská bezpečnostní služba NKVD právě hnala na Sibiř. Oni se však mezi sebou utěšovali, že by se mohlo jednat o pouhý trik německé propagandy, která před podobným vývojem událostí své někdejší spojence varovala. Podobný je obraz, kterým časopis vykreslil sovětský postup ve Finsku: NKVD zde zatýkala nevinné kolemjdoucí coby „nepřátelské agenty“. V jejich taškách byl totiž nalezen předmět svědčící o jejich nevraživosti vůči „špinavým bolševikům“ – mýdlo.⁹⁰

⁸⁷ *Micha*: Výsledek konference v Jaltě. In: Ejhle č. 5, 1. 3. 1945, 4. Jedná se zde o obrázek, který byl převzat z titulní strany magazínu *Simplicissimus*. Srov. *Simplicissimus* č. 48, 8. 12. 1943.

⁸⁸ *dh*. Ejhle č. 9, 1. 5. 1944, 7.

⁸⁹ Ejhle č. 2, 15. 1. 1945, 3. Zástupcům londýnské exilové vlády nabízí americký prezident Atlantickou chartu, lublinskému výboru zase výsledky konference v Teheránu.

⁹⁰ *dh*. Ejhle č. 1, 1. 1. 1945, 2.

Nedostatky v zásobování a černý trh v Protektorátu

Na začátku roku 1944 glosovalo Ejhle situaci v zásobování Protektorátu poměrně vtípnými karikaturami a postřehy. V jedné karikatuře je (v narážce na pohádku o Jeníčkovi a Mařence) vidět perníková chaloupka. Samotný perník však nese upozornění „Pouze na lístky!“. Ve stejném čísle se nachází satirická kresba s výmluvným nadpisem Panychida (smuteční slavnost). Na ní ukazuje jedna svině druhé potravinové lístky na tuk a smutně říká: „Podívejte se, to je vše, co mi zbylo po mém ubohém manželovi.“⁹¹

V únoru 1945 přineslo Ejhle celou stranu fiktivních inzerátů a karikatur, jejichž obsah se rovněž týkal nedostatečného zásobování potravinami. Texty pod ilustracemi se většinou rýmovaly: „Za šest lístků na Rozinu dávám litr Pivolínu.“ Litrem „Pivolínu“ se myslela nedobrá náhražka piva, která byla k mání výměnou za šest vstupenek na historický film Otakara Vávry Rozina sebranec (1945). Jeden z „inzerentů“ se snažil žertovně – a taktéž v rýmu – získat sušené houby: „Výměním falešný zub za pět kilo sušených hub.“⁹² Vázané hospodářství tvrdě postihovalo též kuřáky. I strastem, které podstupovali kuřáci při shánění tabáku, věnovalo Ejhle celou stranu nazvanou Naši kuřáci a nekuřáci. Přinesla různé historky nebo anekdoty, které kuřákům navrhovaly alternativy k tomu, jak získat nedostatkové kuřivo. Jejich rozpětí bylo značné – od způsobů pěstování tabáku až třeba po duchaplnou radu, jako např. že když rozpůlíme jednu cigaretu, získáme dvě.⁹³

S kritikou situace v zásobování zašla redakce Ejhle výrazně dál než jiné noviny. Sice byly listu právě takové svobody přiznány, přesto jeden článek o zásobování mohl teoreticky vést k výše zmíněné konfiskaci jednoho vydání. Právě v čísle z 1. března 1944 totiž vyšel článek Povídka o cvokovi, který velmi jasně zachytil negativní změny v zásobování ve srovnání s dostupností potravin za první republiky. Tento text popisoval chmurné zkušenosti muže, kterého v roce 1944 propustili z blázince, kde strávil devět let, aniž by se k němu doneslo něco o proběhnuvších politických zvratech. Za první republiky byl zvyklý koupit si v kiosku bez problému cigarety a v restauraci dobře pojíst. Omezené zásobování v Protektorátu se mu stalo nemilým překvapením. Nikdo ho nechtěl obsloužit, protože nevládnul žádné přidělové lístky. Nakonec ale našel restauraci, která mu nabídla jídlo za horentní sumu 150 korun i bez potravinových lístků. Tato částka cvoka znovu nepříjemně překvapila, zvlášť když v kapse našel jen dvacetikorunu z roku 1935. Číšník byl

⁹¹ Ejhle č. 2, 15. 1. 1944, 8.

⁹² Pojďte s námi vyměňovat. In: Ejhle č. 3, 1. 2. 1945, 8.

⁹³ Ejhle č. 19, 1. 10. 1944, 6.

ovšem pohledem na minci nadšený a bez okolků mu ještě vrátil dalších 350 protektorátních korun. V tu chvíli hrdina textu pochopil, že pomalu opět ztrácí rozum a dobrovolně se vrátil do ústavu pro duševně choré.⁹⁴

„Dnes žádná vysvědčení pro pracovní úřad“ – „Totální nasazení“

Titulní strana Ejhle z 15. září 1944 přinesla dva kreslené vtipy nadepsané Na shledanou U Šroubků. Na prvním obrázku jsou vidět dvě spoře oděné ženy, které bezstarostně lenoší v kavárně pražského hotelu Šroubek. Podstatou vtipu je slovní hříčka, neboť na druhém obrázku jsou zobrazeny tytéž dámy při pracovním nasazení v továrně na šrouby.⁹⁵ V jiném čísle vyšla karikatura s lékařem, jehož čekárna bývala obvykle přeplněna lidmi. Naopak minimum pacientů se dostavilo právě v den, kdy vývěska oznamovala: „Dnes se vysvědčení pro pracovní úřad nevydávají.“⁹⁶ Dobroslav Haut věnoval tématu totálního nasazení titulní stránku časopisu z 1. září 1944. Víceru obrázků zobrazovalo konkrétní situace: V prvé řadě se jedná o různé triky a finty českých obyvatel jak se vyhnout pracovnímu nasazení. Od předstírání nemoci po vyslání „náhradníka“ do práce.⁹⁷ Méně nápadité jsou různé ilustrace korpulentních žen, které práci v továrně odmítají – kvůli „podvýživě“.⁹⁸ Zde vydavatelé očividně počítali s hněvem dělníků vůči lépe situovaným spoluobčanům, kteří podle této představy běžně nacházeli způsoby jak se vyhnout totálnímu nasazení v průmyslu.

„Nadílka u cikánů“ – Antisemitismus a rasismus

Kreslené vtipy v Ejhle hojně využívaly antisemitistických stereotypů, které byly rozšířeny v nacistické propagandě. Příkladem zde může být karikatura bohatého židovského továrníka, pohodlně rozvaleného v křesle. Jeho vnitřní monolog zněl: „To je mi docela fuk, že lidé říkají, že dělám špinavé obchody. Hlavní věc je, že z toho mám čisté zisky.“⁹⁹ Jiná karikatura se snažila dvojím způsobem čtenářům namluvit, že redakci českého rozhlasového vysílání v Londýně tvoří Židé: jednak změnou jmen redaktorů na „Khopecký“, „Khoniček“ a „Khon“, jednak

⁹⁴ Ejhle č. 5, 1. 3. 1945, 6. – Nejen přímé srovnání mezi první republikou a Protektorátem, ale i poukázání na znehodnocení měny přesahovalo tolerovaný satirický rámeček a mohlo rozhodnout o konfiskaci.

⁹⁵ *ip.* In: Ejhle č. 18, 15. 9. 1944, 1.

⁹⁶ *Týž:* Dnes se vysvědčení pro pracovní úřad nevydávají. In: Ejhle č. 16, 15. 8. 1944, 1.

⁹⁷ *dh.* In: Ejhle č. 17, 1. 9. 1944, 1.

⁹⁸ *Tamtéž,* 7.

⁹⁹ Ejhle č. 22, 15. 11. 1944, 2.

stereotypním ztvárněním členů redakce, kteří měli velké nosy, navíc dodatečně zvýrazněné červenou barvou.¹⁰⁰ V předvánočním čase přineslo Ejhle kresbu nadepsanou V osvobozeném Jerichu. U sídla bohatého Žida demonstrovaly stovky hladových lidí. Obézní Žid je označil za nevďečníky, protože by prý sám někdy chtěl poznat pocit hladu.¹⁰¹ Na jiném místě Winston Churchill, coby zaměstnanec židovského divadla v Londýně (Jew Theatre London), přelepoval plakát oznamující „Vítězství nad Evropou“ upozorněním „Odloženo na neurčito“.¹⁰² Jednoznačné antisemitské narážky obsahuje titulní strana prvního čísla roku 1945. Ukazuje Stalina, Churchilla a Roosevelta, a sice s ohledem na datum vydání jako tři krále s podtitulem „Co nabízejí Evropě“. Stalin nabízel kontinent ovládaný Sověty, Roosevelt pytel plný stereotypně vyobrazených Židů – jen Churchill, vládce chřadnoucího impéria, měl prázdné ruce. Antisemitské poselství bylo ještě zesíleno tím, že v pozadí místo jitřenky zářila Davidova hvězda.¹⁰³

Seznam příkladů s antisemitskou náplní a narážkami by mohl klidně dál pokračovat. Ejhle navíc publikovalo mnoho příspěvků namířených proti romské menšině v Čechách a na Moravě, které rovněž stavěly na rozšířených předsudcích. Karikatura nazvaná Nadílka u cikánů ukazuje romského otce, který svým dětem daroval k Mikuláši „voříšky“. Vtip byl parné v tom, že „voříšci“ nebyli plodem ořešáku, ale divocí pouliční psi, jejichž maso mělo obohatit jídelníček romské rodiny.¹⁰⁴

„Bratři z Mongolska“ – Pepíček

V době Protektorátu kolovalo mezi lidmi mnoho fám a zaručených zvěstí. Jejich témata byla různorodá, nejčastějšími však byly pověsti o brzkém konci války či rychlém pádu okupačního režimu. Spisy německých bezpečnostních složek, ve kterých se nachází řada odkazů na českou „šeptandu“,¹⁰⁵ svědčí o tom, že ji nacistické úřady mohly sotva utlumit. Když už se zaručené fámy jednou dostaly do oběhu, neměla okupační správa žádnou účinnou možnost jejich šíření mezi

¹⁰⁰ Ejhle č. 4, 15. 2. 1944, 4.

¹⁰¹ *dh.* In: Ejhle č. 24, 15. 12. 1944, 2.

¹⁰² *Týž.* Odloženo na neurčito. In: Ejhle č. 23, 1. 12. 1944, 6.

¹⁰³ *ip.*: Co nabízejí Evropě. In: Ejhle č. 1, 1. 1. 1945, 1. Britskému premiérovi je dokonce do úst vloženy výroky „Také já jsem ještě tady!“

¹⁰⁴ Ejhle č. 23, 1. 12. 1944, 8.

¹⁰⁵ Vznik a šíření pomluv v českém obyvatelstvu sledoval zvláště pražský řídicí úsek SD. Zpravodajství SD je do velké míry zachováno a nachází se převážně ve fondu ÚRP (Úřad říšského protektora) pražského Národního archivu. – K různým dopadům šíření pověstí viz např. *Kuklík, Jan*: Kontra-propaganda v ilegálním tisku v letech 1939–1941. In: *Historie a vojenství* 1 (2000), 100–113, zde 106.

Obr. 8: Pepíček.

Zdroj: Ejhle č. 7, 1. 4. 1944, 5.

českým obyvatelstvem zamezit. Úřady proto zvolily jiný způsob potírání šep-tandy. Pokusily se totiž fámy vyvrátit tím, že je cíleně zesměšňovaly.¹⁰⁶ K tomu jim v časopise Ejhle dobře sloužila postava Pepíčka. Šlo o aktivního, ale zároveň trochu přihlouplého chlapce z fiktivní vesnice Počerapice.¹⁰⁷ Většinou se jednalo o celostránkové příběhy ilustrované jednou nebo více karikaturami. Autor nechal Pepíčka mluvit slangem, který se podobal hantýrce pražské periferie. Čtenáři si z jeho způsobu podávání zpráv mohli také rychle vyvodit, že „hrdina“ pochází z provinčního prostředí. S ohledem na tyto skutečnosti Pepíček do velké míry ignoroval pravidla českého pravopisu a používal koncovky slov, které vůbec neod-povídaly spisovné češtině. „Hrdina“ navíc vytvářel dokonce vlastní novotvary. Už těmito jazykovými prostředky se mělo dosáhnout humorného účinku.

¹⁰⁶ Na příklad v červnu 1944 se časopis pokusil vyličít fámu o vylodění Spojenců v Normandii jako absurdní – a sice s poukazem na to, že „největší rozruch vzbudila mezi babama na Petráku“ (myšle-no je Petrské náměstí). Dosud se učily rusky, teď se však musejí poohlédnout po učitelích angličtiny. Srov. Pepíček v jazykové škole. In: Ejhle č. 12, 15. 6. 1944, 5.

¹⁰⁷ Komentáře událostí z pohledu fiktivních postav tohoto druhu mělo v humoristických listech tra-dici, příkladem budiž Malý Moritz (Kleiner Moritz) v Simplicissimu nebo seriál na pokračování Radio-přenosy z krámku paní Halabalové, majitelky mechanického mandlu. Vycházel v příloze Kvítko a stylisticky se velmi podobal Pepíčkovi. V Radio-přenosech se rovněž používal jazyk dekla-sovaných vrstev z pražských periferií. Kromě toho byly také aktuální události politického života komentovány rádo-by satirickým způsobem.

Hned první článek, kde se Pepíček objevil, se zabýval zaručenými zprávami neboli „šuškanami“. Obyvatelé spořádané protektorátní obce Počeraovice se jednoho dne shromáždili u známého protibolševického plakátu.¹⁰⁸ Jeden z občanů pak začal tvrdit, že slyšel, že Rusové jsou již v Táboře. Tato informace zažehla jiskru povstání: velkostatkář začal provolávat slávu Stalinovi, docházelo k rušení církevních sňatků a dav pod vedením místního kořaly začal na náměstí vyvlastňovat živnostníky. Povstání ale skončilo rychle a neslavně. Ukázalo se, že ožralý flašinetář, který byl původcem zprávy o osvobození, špatně poslouchal. Rusové už sice v táboře byli, jenže zajateckém.¹⁰⁹ I v pozdějším vydání Pepíček komentoval šeptandu. Prý se mezi lidmi povídalo, že „Němci to už brzy projedou“. Důvody byly jasné. Ribbentrop údajně vyjednával se Spojenci o mír ve Španělsku a v Praze měl K. H. Frank bouračku, „což se však tají“. Po těchto informacích začali počeraopičtí občané slavit. Revoluční nálada opět dostoupila vrcholu, neboť bylo navrženo, že se obec (coby autonomní republika) připojí k SSSR, bude mít vlastní vojáky i zahraniční velvyslance. Výše uvedené bylo údajně v rámci Sovětského svazu zaručeno.¹¹⁰

V následujícím čísle Ejhle ale musel posmutnělý Pepíček konstatovat, že o svou rodnou obec asi opravdu přijde, „protože Počeraovice vystoupily z protektorátu“ a vstoupily do SSSR. V obci zároveň začala socializace a místní Židé začali kandidovat do Nejvyššího sovětu. Tyto hrůzné poměry nebohého Pepíčka donutily „emigrovat“ autobusem do Prahy. Od Pražanů se ale dozvěděl další senzační novinky – po odchodu Němců se budou v obcích zřizovat revoluční národní výbory, jenže jen na šest měsíců – pak totiž „přijdou Židé“.¹¹¹

V Praze se Pepíček brzy zorientoval a začal se živit jako reportér. Chodil po žižkovských ulicích a pro Ejhle zjišťoval, jestli obyvatelé hlavního města poslechnou výzvy londýnského rozhlasu a připojí se k odboji. Zpovídal pozoruhodné postavy – například šmelináře, který odboj podporoval, ale nepřál si, aby ho s ním někdo spojoval. Dělník vyrábějící letadla by se Němcům postavil, ale teprve v okamžiku „kdy náš hrdinný expresident coby parašutista seskočí na naše území, aby se osobně postavil do čela odboje“.

¹⁰⁸ Myšlen je propagandistický plakát „Zachvátí-li tě, zahyneš“ grafika Antonína Hradského. Plakát doopravdy vedl k posměšným reakcím českých obyvatel. Rozšířený vtíp komentoval nebezpečí, které obyvatelům Pražského hradu s příchodem bolševiků hrozilo: „My se nebojíme, my tam nebydlíme!“ *Vojtěch*, Jaroslav (ed): *Anekdoty z protentokrátu*. Praha 1975, 94.

¹⁰⁹ Ejhle č. 2, 15. 1. 1944, 5.

¹¹⁰ Ejhle č. 4, 15. 2. 1944, 7.

¹¹¹ Ejhle, č. 5 z 1. 3. 1944.

A například trafikant z někdejšího pohraničí měl rezistenci za nesmyslnou, protože „nač bojovat nyní s holýma rukama, když v roce 1938 byla k dispozici celá armáda“. Všechny tyto informace pak Pepíček osobitou formou sděloval čtenářům časopisu.¹¹² Aby se dozvěděl pozadí plánovaného povstání, vyhledal v ulicích Žižkova jistého občana Neskořírka, který v roce 1929 údajně pomohl Klementu Gottwaldovi převzít vedení komunistické strany (KSČ).¹¹³ Tento muž mu vysvětlil, jak si komunisté představují osvobození za pomoci „bratrů z Mongolska“. Majetek bohatých občanů měl být vyvlastněn, nepřátelé postříleni sovětskou tajnou službou. Mezi důležité revoluční výdobytky patřilo i zavedení „volné lásky“: „Se svojí starou se dám sofort rozvést a kdyby remcala, tak ji předám GPU k potrestání pro kontrarevoluci. Svoje tři fakany vodevzdám pionýrské organizaci a tím pádem budu mít od nich pokoj.“¹¹⁴

Vedle komunistů a zástupců rozličných povolání potkával reportér Pepíček i další pozoruhodné skupiny osob. Většina z nich byla dobrým cílem humorem maskované propagandy. Hovořil například s „potápkami“,¹¹⁵ šmelináři, účastníky jazykových kurzů,¹¹⁶ „salónními bolševiky“ a „anglofily“.¹¹⁷ Ze svých prázdnin třeba podal zprávu o fámě, že německá menšina v Protektorátu se připravuje na blížící se kapitulaci a už si zabalila svoje batohy – což platilo i pro malé děti a kojence.¹¹⁸ Komentoval dokonce i povstání ve Varšavě. Horkokrevní a naivní Poláci se podle něj nechali vyprovokovat Sovětským svazem. Dále „hrdina“ seriálu v Ejhle předpověděl, že všechny Sověty osvobozené národy mohou na konci očekávat „velkorysou přesídlovací akci na Sibiř“. Pepíčkovy aktuální rozbory situace vyznívají v některých případech krajně cynicky: Protože prý „bolšouni“ nedisponovali tolika vlaky a transportními prostředky, bylo třeba polskou populaci před zamýšleným vysídlením zmenšit. Podobně jako to Sověti provedli v Katyni, a pak znova tím, že schválně neposkytli pomoc povstání ve Varšavě.¹¹⁹ „Možno říct,“ zamýšlel se Pepíček, „že když to budou bolšouni s Polákama eště nákou dobu tak koulet, že na konec celej vosvobozenej polskej národ by se při tej jejich velkorysej

¹¹² Ejhle č. 6, 15. 3. 1944, 2.

¹¹³ Klement Gottwald (1896–1953), komunistický politik, po převratu v únoru 1948 se stal prezidentem Československa.

¹¹⁴ Ejhle č. 8, 15. 4. 1944, 4n.

¹¹⁵ Jako „potápky“ se hovorově označovala protektorátní mládež, která se nadchla pro jazz, swing a americký způsob života. Ejhle č. 9, 1. 5. 1944, 2.

¹¹⁶ Ejhle č. 12, 15. 6. 1944, 5.

¹¹⁷ Ejhle č. 4, 15. 2. 1945, 2.

¹¹⁸ Ejhle č. 16, 15. 8. 1944, 5.

¹¹⁹ Ejhle č. 17, 1. 9. 1944, 5.

Obr. 9: Pepičkova agentura „Aliba“ nabízí pro poválečnou dobu svým zákazníkům „alibi všeho druhu“, výhodné kontakty na potřebné svědky a rudé hvězdy v ceně 100 korun za kus.
Zdroj: Ejhle č. 5, 1. 3. 1945, 1.

přesídlovací akci pohodlně vešel do jednoho vlaku.¹²⁰ Kdyby totiž byli Poláci byli opatrní „jako některý naši lidi“, uzavírá Pepíček, „a neskákali na špek každé cizí vysílače, tak se jim dodnes nic nestalo“.¹²¹

Ve vydání z 15. září 1944 seriál reagoval i na povstání na Slovensku. Za iniciátora vzpoury měl Pepíček Klementa Gottwalda, který se tak místo Beneše stal „Čechoslovákem číslo 1“.¹²² Poté co německé jednotky povstání koncem října 1944 potlačily, nechala redakce Ejhle Pepíčka vycestovat na Slovensko a napsat jeho první válečnou reportáž. V ní vylíčil útěk skupiny zbabělých partyzánů do Sovětského svazu a propíral „skandální chování“ generálů Goliana a Viesta, kteří povstání vedli.¹²³ Vykreslil je jako operetní šašky, kteří se místo bojování akorát voněli parfémem a holdovali alkoholu. Především fernetu a červenému vínu, jak mohl zjistit

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Ejhle č. 18, 15. 9. 1944, 5.

¹²³ Ján Golian (1906–1945) a Rudolf Viest (1890–1945), oba slovenští generálové, patřili k rozhodujícím iniciátorům Slovenského národního povstání. Po jeho porážce byli oba zajati německými jednotkami, odsouzeni k smrti a nakonec popraveni v koncentračním táboře Flossenbürg.

přímo na místě z jejich „flaškovéj pozůstalosti“. Po nezdaru povstání se oba chtěli schovat jak před Němci, tak před „bolšouny“, protože si až moc dobře pamatovali jejich postoj k polským důstojníkům a varšavskému povstání.¹²⁴

Postupem času začal Pepíček intenzivněji strašit čtenáře „návratem Židů“ do „bolševických Čech“. Rovněž předvídal, že konec války budou provázet nepokoj, hluboká hospodářská krize a bezpříkladný nárůst lichvy, šmeliny a černého trhu.¹²⁵ Před koncem války se prý měli vynořit „alibisté“ a nosit Davidovy hvězdy. Tím údajně chtěli viditelně dokázat, že nespolupracovali s Němci. Začaly se také šířit „zaručené pověsti“ o tom, že Židé budou v nové „bolševické Evropě“ velmi oblíbeni.¹²⁶ Někteří z „alibistů“ pak dokonce uvažovali o tom, že by si mohli nechat chirurgicky upravit obličej – aby měli „židovštější“ rysy.¹²⁷

Na jaře roku 1945 se Pepíček rozhodl vydělat peníze. Věděl přesně, oč je na trhu největší zájem, a otevřel si u sebe doma agenturu, která zákazníkům nabízela, že jim opatří alibi na jejich chování v době války. Nabídka měla čtenáře pobavit – hemžila se pravopisnými chybami a podivnými službami: Kupříkladu za pět cigaret (nebo 125 korun) slibovala firma dosvědčit, že se dotýčný alibista v hospodě veřejně těšil na komunisty. Mohl se těšit i na Beneše – za pouhé tři cigarety. Za kostku margarínu sliboval potvrdit, že dotýčný maloval na toaletě v kavárně srp a kladivo. Pepíček mohl být spokojen – podnik byl údajně velmi oblíben a tvořily se před ním dlouhé fronty.¹²⁸

Naposledy vyšly Pepíčkovy glosy 15. dubna 1945. V posledním komentáři připomínal jmenování nové československé vlády 4. dubna 1945 v Košicích a vyjádřil se s neskryvanou ironií k rozdělení ministerských postů: „Ale jinak to náš pan Beneš rozdělil úplně spravedlivě a nezištně. Zatímco oni budou dělat ministry, tak my zas máme dělat partyzány.“¹²⁹ Nakonec Pepíčka v jeho hrané venkovské naivitě napadlo, že by mohl sám založit partyzánskou skupinu, když už to bylo tak populární. Nebylo to poprvé, co se v časopise Ejhle partyzáni a odboj

¹²⁴ Pepíček válečným reportérem. In: Ejhle č. 22, 15. 11. 1944, 1.

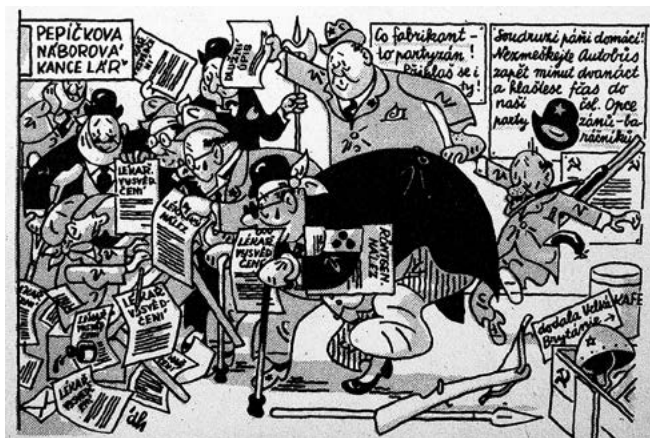
¹²⁵ Ejhle č. 19, 1. 10. 1944, 1.

¹²⁶ Nacistické úřady v době přibývajících německých vojenských porážek skutečně pozorovaly nárůst „alibismu“. Karl Hermann Frank si v únoru 1944 stěžoval u říšského vůdce SS Heinricha Himmlera na české úřady. Podle něj sice protektorátní vláda své povinnosti plnila normálně, většina českých úředníků se však zároveň snažila opatřit si „alibi“ pro poválečnou dobu a nové mocenské poměry. Tím si Frank také vysvětloval malý zájem Čechů o členství v organizacích, jako byla Česká liga proti bolševismu nebo pokusy vyhnout se vyznamenání cenami, jako byl Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava se Svatováclavskou orlicí (Ehrenschild des Protektorates Böhmen und Mähren mit dem St.-Wenzel-Adler). Srov. *Tomášek*, Dušan / *Kvaček*, Robert: *Obžalovaná je vláda*. Praha 1999, 105n.

¹²⁷ Ejhle č. 20, 15. 10. 1944, 5.

¹²⁸ Pepíček votvívá „ALIBU“ spol. s r.o. pro výrobu alibi všeho druhu. In: Ejhle č. 5, 1. 3. 1945, 1.

¹²⁹ Pepíček pozoruje cvrkok. In: Ejhle č. 8, 15. 4. 1945, 5.

Obr. 10: „Zakladatelská schůze“ Pepičkovy partyzánské skupiny.
Zdroj: Ejhle č. 8, 15. 4. 1945, 5.

obecně prezentovali jako hazardéři, lotři nebo ubožáci. Mělo být zřejmé, že nejde o budoucí národní hrdiny, jak se tvrdilo v rozhlase londýnském i moskevském. Aby se legenda o vlastencích narušila, poslal Pepiček lstivé pozvánky na první odbojovou schůzi partyzánů-rekrutů i velkostatkářům, šmelinářům a ulejšákům s tím, že kdo nepřijde, toho po válce ohlásí sovětské bezpečnosti. I v tomto případě za ním přišla spousta lidí, avšak jen proto, aby mu předala lékařská vysvědčení o tělesné neschopnosti pro službu u partyzánů. A nejen vysvědčení o neschopnosti, nýbrž i úplatky, za něž měl Pepiček dosvědčit, že dotyčný „alibista“ sloužit chtěl, ale nemohl.¹³⁰

Na rozdíl od jiného materiálu v Ejhle lze autory seriálu o Pepičkovi určit jmenovitě. Všechny kresby jsou signovány šifrou „dh“ a pocházejí od Dobroslava Hauta. Text nenapsal nikdo jiný než Josef Opluštil – a to i přesto, že ve své výpovědi z června 1945 zdůraznil, že pro Ejhle žádnou politickou satiru nepsal. V prohlášení z února 1948 se ale Opluštil nakonec k autorství seriálu doznal, i když okolnosti jeho vzniku vylíčil ve zcela jiném světle. Zadání a materiál pro Pepička měl většinou dostávat přímo od ředitele Orbisu Friedricha Rudla. Avšak texty, které potom napsal, byly bez jeho vědomí měněny. On sám se prý vždy snažil „psátí mezi řádky

¹³⁰ Tamtéž.

Obr. 11: Takto si tvůrci Ejhle představovali příchod Rudé armády do Prahy.
Zdroj: Ejhle č. 1, 1. 1. 1944, 7.

tak, aby psaní mělo dvojí smysl¹³¹. Opluštilova vyjádření jsou protichůdná a je na místě pochybovat o pravdivosti jeho slov. Navíc si nelze nevšimnout nápadné podobnosti děje a jazykového stylu v seriálu o Pepíčkově a v Opluštilových textech z třicátých let minulého století. Ve svých divadelních skečích používal, jak ve své studii zdůraznil Pinard, „pohrdavě vulgární, germanismy prošpikovaný pražský hovorový tón“ – právě ten pražský slang, kterým později hovořila postava Pepička. I místo Pepíčkovy původu bylo stejné – obec Počerapec.¹³²

¹³¹ Prohlášení Opluštila z 16. 2. 1948. SOA, Mimořádný lidový soud v Praze. LS125/48, Karton 741, listy 176n.

¹³² Pinard: Humor im Dienst der Verleumdung, 102.

Závěr

Využití humoristického časopisu Ejhle jako nástroje nacistické propagandy je nezvyklé v mnoha ohledech. Například kvůli vysoké finanční a materiálové náročnosti. Vícebarevný tisk, a k tomu poměrně vysoký náklad, byl v této fázi války pro jiná periodika nemyslitelný. Nezvyklá byla rovněž námaha, s jakou byl německý původ Ejhle skrýván a zatajován. Aby se zabránilo bojkotu časopisu, bylo skutečné pozadí utajováno i před příslušnými policejními úřady. Z tohoto důvodu je dnes personální složení redakce možné zrekonstruovat jen částečně. Mimořádný byl navíc i způsob prodeje – tedy to, že časopis nebyl prodáván jen v novinových stáncích, ale také na pracovištích.

Okupační úřady si byly vědomy toho, že české obyvatelstvo je velmi těžké ovlivnit dosud používanými „konvenčními“ metodami propagandy. Proto bylo Ejhle ušito na míru jedné cílové skupině – dělnictvu, podílejícímu se na zbrojní výrobě. Oslovit ho mělo jednak specifickým jazykem, vhodnými ilustracemi nebo layoutem, jednak pomocí obsahových doplňků: Pravidelně publikované nemravné obrázky a vtipy (někdy velmi nízké úrovně) sice neobsahovaly žádná přímá propagandistická poselství, měly ale za cíl vzbudit větší zájem u skupiny potenciálních čtenářů. Proto se byli vydavatelé časopisu ochotni smířit s tím, že bylo Ejhle kritizováno některými čtenářkami. Zatímco v Německu vedla kritika čtenářských kruhů už v polovině třicátých let minulého století k postupnému odklonu od satirických časopisů, Německé státní ministerstvo v Protektorátu se v posledních letech války rozhodlo vědomě pro tuto formu propagandy. Právě provokativní a lechtivé karikatury měly listu zajistit oblibu, neboť vycházely vstříc poptávce mezi dělnictvem.

Kromě toho se Německé státní ministerstvo snažilo zajistit „úspěch“ listu i tím, že se v mnohém ohledu snažilo navázat styl časopisu Šejdrem. Tento list měl poměrně slušný náklad, ale záměrně provokativní obsah vedl tehdejší úřady k jeho zastavení. Od Šejdrem nebyly převzaty a graficky upraveny jen některé karikatury a layout. Je doloženo, že se K. H. Frank pokoušel získat pro práci v Ejhle i jeho někdejší zaměstnanec.

Obsahovým zpracováním Ejhle reagovali vydavatelé časopisu na skutečnost, že v Protektorátu nebylo možné docílit německého monopolu na zprávy. I když tištěná média v Protektorátu měli Němci pevně pod kontrolou, většina českého obyvatelstva byla informována o válečné situaci a postupu spojeneckých vojsk především prostřednictvím zahraničního vysílání rozhlasu. Ejhle tak reagovalo především na zahraniční vysílání a na svých stránkách uveřejňovalo témata, která by se v protektorátních periodikách nemohla objevit. To neplatí jen pro vtipy

o napjaté situaci v zásobování v Protektorátu. Ejhle také bez většího časového prodlení komentovalo a zesměšňovalo zahraničněpolitický vývoj. A zatímco jiná média záměrně ignorovala rýsující se vojenskou porážku wehrmachtu, Ejhle místo o brzkém „konečném vítězství“ (Endsieg) psalo o činnosti partyzánů, ústupu německých vojsk, o možném poválečném uspořádání pod sovětským vedením či o budování národních výborů. Cílem této propagandy bylo nahnat čtenářům hrůzu (nebo jej alespoň znejistět) z vývoje po německém ústupu z Protektorátu a vyzdvihnout nebezpečí, která zemi hrozila ze strany „expanzivního“ Sovětského svazu a jeho „barbarského“ bolševismu.¹³³

Tehdejší propagandě se Ejhle snažilo posloužit také tvorbou rasistických a antisemitských obrazů nepřítele. Příslušné příspěvky měly především odpovídat již existujícím stereotypním představám čtenářů, případně je posilovat.

Nacistické úřady vydávání a působení časopisu velmi pečlivě sledovaly. Především SD vyjádřila velké uspokojení nad jeho „úspěchem“. V důsledku chybějících pramenů se však nedá zjistit, zda byl účinek listu na čtenáře skutečně tak pronikavý. Avšak vzhledem k relativně krátké existenci časopisu lze předpokládat, že se propagandistický účinek držel v mezích. Úsilí, které na tento projekt ještě před koncem války nacistické úřady vynakládaly, vysvětluje, jak bylo české dělnictvo pro německou propagandu důležité. Ejhle sice jistě nebylo jediným humoristickým listem, jehož prostřednictvím se nacistická propaganda zkoušela zprostředkovávat svá poselství, přesto mu v rámci Evropy připadá výjimečné postavení. Zatímco jiné humoristické časopisy jako *Simplicissimus* nebo *Kladderadsch* byly zastaveny již v září 1944, Ejhle vycházelo do poloviny dubna 1945.¹³⁴

Z pramenů se zatím bohužel nedá zjistit, kdo byli zaměstnanci časopisu a co se s nimi stalo po válce. Z dostupných spisů ovšem nic nenasvědčuje tomu, že by byli po válce nějak systematictěji postihováni. Obvinění v procesu před mimořádným lidovým soudem proti Josefu Opluštilovi, které se týkalo jeho práce pro Ejhle, k žádnému dalšímu pátrání nevedlo. Opluštil byl souzen za angažmá při přípravě „politických skečů“ a kvůli obvinění, že udal řadu lidí.¹³⁵ Ani nález dopisu

¹³³ Obdobím, které mělo nastat po německém ústupu, se Ejhle zabývalo na začátku roku 1945 v mnoha příspěvcích. Například počátkem dubna vysvětloval list průběh kolektivizace, jak se prý dala čekat: „Docela jednoduchý – váš statek, ten si nechá stát, užitek z něho KSC – nó, a tu rachotu na něm zase vy!“ *dh*: Ejhle č. 7, 1. 4. 1945, 3.

¹³⁴ Dosud se nepodařilo zjistit, jak dlouho vycházely časopisy jako francouzský *Le Mérinos* nebo dánský *Hjemmets Humor*. Mnohé napovídá tomu, že v případě Ejhle se jednalo o humoristický časopis, jehož provoz nacistické úřady udržovaly vůbec nejdéle.

¹³⁵ Josef Opluštil byl odsouzen k šestnácti letům odnětí svobody. *Pinard*: *Humor im Dienst der Verleumdung* 153n. – Viz k tomu také vyhlášení rozsudku z února 1948. SOA, Mimořádný lidový soud v Praze. LS125/48, Karton 741, listy 192–204.

K. H. Franka Rudolfu Wenzelovi nevedl k tomu, aby úřady tuto stopu dál seriózně sledovaly. V mnoha ohledech jsou ale zřejmé jisté kontinuity. Politické karikatury a satira se pochopitelně objevovaly i po skončení války. Nejznámější, a co do výše nákladu nejvýznamnější, list toho druhu byl v Československu vydáván už od léta 1945 v Praze pod názvem Dikobraz. Na rozdíl od Ejhle a časopisů z meziválečného období se v Dikobrazu nedělaly s úplnými jmény kreslířů žádné tajnosti. Na základě poznatků, které je možno získat z dostupných pramenů, se zdá, že v Dikobrazu nepracoval žádný z karikaturistů, který předtím kreslil pro Ejhle.

Výraznější kontinuitu lze ale zjistit u humoristického časopisu Šibeničky, který v letech 1946 až 1949 vycházel pod záštitou Komunistické strany Slovenska v Bratislavě. List pravidelně kopíroval ilustrace ze starších časopisů, většinou ze Šejdrem. Mezi nimi bylo i několik starších „nepolitických“ karikatur od Dobroslava Hauta, který – jak už bylo řečeno – zemřel za nevyjasněných okolností na konci války. Tímto způsobem se objevila zkratka „*dh*“ i po roce 1945. Ironií tak je, že v komunisty řízeném humoristickém listu byly otevřeně publikovány práce člověka, který v letech 1944–1945 působil jako jeden z hlavních kreslířů časopisu Ejhle a z titulu své funkce publikoval desítky ostrých „protibolševických“ karikatur.¹³⁶

¹³⁶ Kresby signované jako „*dh*“ se nacházejí například na řadě titulních stran Šibeniček. Srov. vydání z 30. 6. 1948 a 30. 11. 1948. – Oproti Dikobrazu byla jména kreslířů v Šibeničkách vždy nahrazována zkratkami. Také layout a zčásti obscénní obsah připomíná spíše listy jako Šejdrem a – úmyslně nebo ne – Ejhle.